

EN SITUACIÓ VIGILADA: LA CONDEMNNA DE VICENT SOS BAYNAT PEL TRIBUNAL DE REPRESSIÓ DE LA MAÇONERIA I EL COMUNISME

UNDER SURVEILLANCE: THE SENTENCE OF THE COURT FOR THE REPRESSION OF FREEMASONRY AND COMMUNISM AGAINST VICENT SOS BAYNAT

Vicent Sampedro Ramo
Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española
i Comissió de la Veritat
Vicente.Sampedro@uv.es

RESUM

L'eix central d'aquest treball és la figura de l'insigne geòleg castellanenc Vicent Sos Baynat, com a víctima de la repressió franquista fonamentalment per la seua condició de maçó. Analtzarem la situació de la francmaçoneria al País Valencià anterior a la Guerra Civil i la repressió antimaçònica que va sorgir ja en els principis de la revolta militar i que va quedar legislada per la Llei d'1 de març de 1940 sobre repressió de la maçoneria i el comunisme. Aquesta llei va comportar la creació d'un Tribunal Especial que va condemnar milers de maçons o antics maçons des de 1941 fins a pràcticament la liquidació del tribunal, quan foren transferides les seues competències al Tribunal d'Ordre Públic el 1964. Abans de centrar-nos en la figura de Vicent Sos Baynat, hem realitzat un avançament de la repressió dels maçons castellanencs i finalment hem incidit en l'activitat maçònica de Sos Baynat i en l'estudi minuciós del sumari 737/1944 que el TERMC li va incoar i que si bé en principi va ser arxivat provisionalment, puix que Sos va romandre amagat, en un terrible exili interior fins a ben avançada la dècada de 1940, seria reobert el 1958 i finalment Sos Baynat va ser condemnat a la pena de 12 anys i 1 dia de reclusió menor, pena que li va ser aplicada en presó atenuada, per tant, el condemnat va quedar sotmès a situació vigilada fins l'any 1965.

Paraules clau: maçoneria, Guerra Civil, repressió franquista, Llei d'1 de març de 1940, Tribunal Especial de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme, sumari de Vicent Sos Baynat.

ABSTRACT

At the heart of this study is the figure of the remarkable Castelló geologist Vicent Sos Baynat as a victim of Francoist repression due basically to his position as a mason. We will analyse the position of freemasonry in the Valencian region before the Civil War and the anti-masonic repression that emerged at the beginning of the military uprising, taking legislative form in the Repression of Freemasonry and Communism Law dated 1 March 1940. This Law brought about the creation of a Special Court which sentenced thousands of masons or former masons from 1941 almost until the abolition of the Court, whose powers were transferred to the Court of Public Order in 1964. Before focusing on the figure of Vicent Sos Baynat, we have given an account of the repression of masons in Castelló. Finally we have looked at Sos Baynat's masonic activity, closely studying the case 737/1944 begun by the TERMC. This was initially provisionally allowed to lie on file, as Sos remained in hiding in a terrible internal exile until well into the 1940s, but was reopened in 1958 and ended with Sos Baynat being sentenced to a shortened prison term of 12 years and a day, a sentence applied to him in the form of house arrest, with the convict living under surveillance until 1965.

Key words: freemasonry, Civil War, Francoist repression, Law dated 1 March 1940, Special Court for the Repression of Freemasonry and Communism, case of Vicent Sos Baynat.

Des dels primers moments de la Guerra Civil i durant la postguerra, la fase organitzada de la repressió franquista es va assentar essencialment en el Codi de Justícia Militar i en una sèrie de lleis repressives, creades precisament per tal de castigar de la manera més severa possible la resistència que les forces progressistes, enquadrades en el Front Popular, van realitzar a la rebel·lió militar i dels sectors conservadors, dretans i feixistes del país, secundats per l'Església Catòlica, contra el règim legalment constituït.

Aquestes lleis van ser fonamentalment dues: la Llei de responsabilitats polítiques, de 9 de febrer de 1939 i la Llei sobre repressió de la maçoneria i el comunisme, d'1 de març de 1940,¹ que van comportar a

---

1. Un magnífic compendi de les lleis repressores del franquisme el trobem en PAGÉS I BLANC, P.

la creació de sengles tribunals especials, encarregats de dur a terme el càstig contra els que el nou règim sorgit de la victòria de les armes considerava els seus pitjors enemics: els “comunistes” –és a dir, segons la nomenclatura franquista, tots els opositors al règim enquadrats davall aquesta denominació comuna²–, i els maçons. Aquests tribunals foren el Tribunal Nacional de Responsabilitats Polítiques, que comptava amb 18 tribunals regionals i 61 tribunals especials d'instrucció i, d'altra banda, el Tribunal Especial de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme. La repressió franquista va ser, en expressió encunyada pel professor Torres Fabra, una realitat multiforme.³

Una de les constants del discurs polític del franquisme va ser la seua obsessió contra la maçoneria i les seues suposades activitats anti-patriòtiques i antireligioses, que va impregnar, des dels primers moments de la rebel·lió militar, la mateixa essència d'allò que, amb la victòria en la Guerra Civil, es convertiria en el règim polític imperant a Espanya durant quasi quaranta anys.

Es tractava d'una visió paranoica de la història en què les obsessions de Franco, és a dir, el seu odi a la maçoneria, el seu anticomunisme visceral i el seu rebuig generalitzat al judaisme, arrelat des de lectures com ara els *Protocolos de los Sabios de Sión*, pamflet antisemita extensament difós entre l'extrema dreta de tota Europa des de la seua publicació el 1903, es confonen en una teoria contubernista en la qual el fi últim era la destrucció d'Espanya i de l'Església Catòlica.

Per a Franco i per a una part de la societat espanyola influenciada directament pels postulats del catolicisme, la maçoneria era una societat secreta que treballava misteriosament en l'ombra, i que emprava qualsevol classe d'estratagemes subterrànies; que no dubtava a eliminar pública o secretament les persones que no servien als seus fins o les que traïen el seu secret, i per descomptat dirigida pel judaisme internacional. Aquesta

---

(2010): *Les lleis repressives del franquisme (1936-1975)*, Tres i Quatre, València, dins de la col·lecció “La Memòria”, on es publiquen els treballs sobre la repressió franquista fruit de l'activitat de la Comissió de la Veritat, de la qual, l'autor d'aquestes pàgines, és membre. També a SAMPEDRO RAMO, V.: “Fuentes para el estudio de la represión franquista del comunismo y la masonería”, dins RODRIGUEZ P., TORRES FABRA, R.C., SICULINA, M. I. i CASADO, J. (eds.) (2010): *La represión franquista en Levante. Fuentes para su estudio*, Eneida, Madrid, pp. 43-80.

2. L'article 4 de la Llei d'1 de març de 1940 sobre repressió de la maçoneria i del comunisme, defineix els comunistes com els inductors, dirigents i actius col·laboradors de la tasca o propaganda soviètica, trotskistes, anarquistes o semblants, en una amalgama típica de la legislació repressiva franquista, que ficava en el mateix sac tots els opositors al règim davall aquesta denominació comuna i que des de l'inici de la rebel·lió ja eren jutjats per la jurisdicció militar, enquadrats en els delictes d'auxili o adhesió a la rebel·lió, en els Consells de Guerra per procediment sumaríssim d'urgència, així com, ja en la postguerra pels tribunals de Responsabilitats Polítiques i als que també se'ls aplicarà la Llei de seguretat de l'Estat de 29 de març de 1941.
3. TORRES FABRA, R.C. (2004): “La repressió franquista al País Valencià. Aproximació a una realitat multiforme”, en PAGÉS I BLANC, P. (dir.): *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*, Universitat de València, València, pp. 103 -126.

visió va servir de justificació per a la repressió dels maçons en tots els règims totalitaris i feixistes, entre els quals el govern de Franco va destacar per la magnitud de les seues accions.⁴

1. La francmaçoneria al País Valencià abans de la Guerra Civil

Amb la reforma federal que és va produir al *Gran Oriente Español* (GOE), la Gran Lògia Simbòlica Regional del Levante (GLSRL), que comprenia els territoris del País Valencià, Terol i les Illes Balears, es va constituir l'1 de juliol de 1923, amb Vicent Marco Miranda, com a primer Gran Mestre. En aquesta organització es comptabilitzen, segons el registre oficial de lògies que depenien del Gran Consell Federal Simbòlic del GOE, amb data 1 de juliol de 1924, 7 lògies simbòliques, ubicades a València (*Federación Valentina* núm. 2, *Patria Nueva* núm. 4 i *Germanies* núm. 6) i Alacant (*Constante Alona* núm. 1, *Numancia* núm. 3, *Diana* núm. 5 de Dènia i *Illice Constante* núm. 7 d'Elx), i dos triangles, ambdós a Castelló (*La Montaña* num.1 de Nules i *Castalia* núm. 2 de Castelló de la Plana). També trobem en aquest període dos capítols rosacres, el *Paz y Justicia*, a València i el *Lucentino*, a Alacant, per als graus capitulars.

És a partir de 1921, coincidint amb la nova etapa d'expansió de la maçoneria espanyola, quan també en la maçoneria valenciana es produeix l'entrada de joves republicans, molt combatius, que seran el nucli fonamental tant de les lògies com del moviment polític republicà que es va anar enfortint durant la dictadura de Primo de Rivera. Així comencen a prendre protagonisme, tots ells dins de l'òrbita del blasquisme, figures com ara Manuel d'Espinosa, Mariano Pérez Feliu, Francesc Soto i Mas i especialment, Vicent Marco Miranda, donant pas a tot un seguit dels futurs capdavanters republicans com ara Juli Just, Álvaro Pascual-Leone, Pedro Vargas Guerendiaín, Cano Coloma, Carlos Esplá, Puig Espert, Marín Civera, Fernando Valera, etc. Les lògies valencianes passaran a partir d'aquest període a centrar-se en la lluita per la ciutadania política i la justícia social i a combatre amb totes les seues armes a la reacció i a la Dictadura.

El mateix Marco Miranda comenta que en el moment de la seua iniciació el 20 d'octubre de 1921 en *Federación Valentina*, únic taller existent a València en aquells moments, era molt escàs el nombre dels seus membres, majoritàriament ancians,⁵ però posteriorment va anar augmentant

---

4. Aquest assumpte fou tractat d'una forma contundent pel professor José Antonio Ferrer Benimeli ja fa quasi trenta anys, en un text que no ha perdut ni una miqueta de validesa ni d'actualitat, a la llum de les opinions abocades des de determinats cercles polítics i mitjans de comunicació, que utilitzen de nou a la maçoneria com a arma llancívola i en els que veiem que l'obsessió antimaçònica segueix present amb sorprenent vigència. *Vegeu*: FERRER BENIMELI, J.A. (1982): *El contubernio judeo-masónico-comunista*, Ediciones Istmo, Madrid.

5. MARCO MIRANDA, V. (2005): *In illo tempore. Memorias*, Consell Valencià de Cultura, València. p. 444. Aquesta obra de Marco són les seues memòries escrites en el seu amagatall de Borriana

el potencial del taller i van nèixer noves lògies, nodrides de gent jove que políticament estava enquadrada en el republicanisme blasquista, liderat per Félix Azzati, també membre d'aquesta mateixa lògia.

Molts d'ells, encapçalats per Marco Miranda, van participar activament en la conspiració contra la dictadura de Primo de Rivera, coneguda com la "Santjoanada" del 24 de juny de 1926, junt amb diversos militars que pertanyien a la lògia *Patria Nueva* núm. 4, com el tinent coronel José Bermúdez de Castro o el capità Manuel Hernando Solana.

La situació de protesta i oposició contra el dictador i el seu govern es va generalitzar, i també la repressió consegüent: la maçoneria es va veure afectada per la gran batuda que a mitjan setembre de 1928 va produir la detenció de nombrosos i significats maçons d'almenys nou ciutats espanyoles, entre els quals és trobaven els valencians Marco Miranda, Pedro Vargas, Juli Just i els alacantins Álvaro Botella, José Pérez García, José Dorado, Lorenzo Carbonell, Juan Meseguer i Pérez Torreblanca. Fins i tot la plana major del GOE, resident a Sevilla, va ser detinguda, encapçalada pel Gran Mestre Demófilo de Buen.⁶ Vicent Sos Baynat també es va veure afectat per aquestes mesures repressives, i va ser encarcerat de forma preventiva durant uns dies. Els maçons valencians també estigueren presents en la temptativa de Sánchez Guerra el 1929, i van patir pel seu fracàs diversos períodes d'empresonament.

L'arribada de la Segona República va culminar les aspiracions polítiques dels maçons espanyols en general i dels valencians en particular i va significar que els que es consideraven els "arquitectes" del nou règim, en expressió encunyada pel professor Luis P. Martín,⁷ ocuparen destacats càrrecs polítics a nivell local, provincial i nacional, i clar està, els maçons valencians no foren una excepció; entre ells van destacar Juli Just, Juan Botella Asensi i Carlos Esplá, ministres en diferents governs republicans.

---

el 1942, ja que va romandre amagat des del final de la guerra fins a la seua mort a València l'any 1946. A la maçoneria li dedica tot el capítol 168. Tots els escrits de Marco Miranda tenen un especial interès quant a la seua relació amb la maçoneria, perquè ja en la seua obra sobre els moviments conspiradors contra Primo de Rivera, podem veure que, tant en la "santjoanada" de juny de 1926, com en la temptativa de gener de 1929, entre els protagonistes dels fets figuren destacats maçons, membres de les lògies valencianes i fa diverses mencions de la seua pertinença a la maçoneria, encara que –tenint en compte que fou publicat l'any 1930– sempre l'exculpa de qualsevol activitat política. Vegeu MARCO MIRANDA, V. (1975): *Las conspiraciones contra la Dictadura (1923-1930). Relato de un testigo*, Tebas, Madrid. Una reflexió amb més profunditat es la que realitza MARCO MIRANDA, V. (2007): *Cuatro Gatos. (Memorias 1939-1942)*. Edició a cura de Félix Marco Orts i Vicent Franch Ferrer, Institució Alfons el Magnànim, València. En aquesta part de les seues memòries també seran constants les referències a la maçoneria i a la seua activitat maçònica, en una edició excel·lentment anotada i comentada pel professor Franch, amb qui vam col·laborar en les dades sobre els aspectes maçònics, com ell mateix assenyala en el text.

6. SAMPEDRO RAMO, V. (1997): *La maçoneria valenciana i les lògies accidentals durant la guerra civil*, Consell Valencià de Cultura, València, (2a ed. 2006).
7. MARTÍN, L. P. (2007): *Los arquitectos de la República. Los masones y la política en España. 1900-1936*, Marcial Pons, Ediciones de Historia, Madrid.

En el cas de Ricardo Samper, qui va arribar a la Presidència del Consell de Ministres entre abril i octubre de 1934, encara que va sol·licitar la seua iniciació en lo lògia *Federación Valentina* el 1925, no hi ha constància que aquesta es duiguera a terme.

Altres maçons valencians foren designats governadors civils, com ara Francesc Puig Espert, Vicent Marco Miranda, Pedro Vargas Guerendiain –qui a l'agost de 1936 fou nomenat president del Tribunal de Garanties Constitucionals, en substitució del castellanenc Fernando Gasset Lacasaña, antic maçó al segle XIX–, Mariano Campos Torregrosa, Alejandro Pérez Moya, José Alonso Mallol (director general de Seguretat el 1936), o ja durant la guerra, els socialistes Antonio de Gracia Pons, Manuel Molina Conejero o Miguel Villalta Gisbert.

A l'abril de 1931 ocuparen llocs en l'administració municipal molts maçons en actiu o antics maçons, fins i tot van regentar diverses alcaldies, com la d'Alacant, per part de Llorenç Carbonell; també Emérito Maestre a Elda; Pascual Román Antón, la d'Elx; Manuel Usó Jarque a Vila-real; Rafael Arnau Catalá a Borriana; Juan Martí Portalés, la d'Artana o ja el 1936 José Cano Coloma, alcalde de València. Franklin Albricias i José Pérez Molina serien presidents de la Diputació Provincial d'Alacant, mentre que Juan Calot Sanz ho va ser de la de València.

Un total de 25 dels diputats valencians en les Corts de la República eren o havien sigut maçons, fonamentalment els de les Constituents de 1931, en les quals Alacant va comptar amb 10 d'un total d'11 diputats elegits. Per les dues circumscripcions de València, capital i província, amb 20 diputats, foren un total de 7 els diputats maçons. Per Castelló van ser 3 els maçons o antics maçons diputats, d'un total de 6 escollits: Gasset Lacasaña, Pascual-Leone Forner i Royo Gómez.

En les eleccions de 1933 amb el triomf de radicals i la CEDA, va baixar molt la proporció, ja que per Alacant van ser 5 els maçons o antics maçons que guanyaren l'escó: Oarrichena, Cámara, Llopis i Rodríguez de Vera, reelegits, i a la llista es va sumar Ruiz Pérez-Àguila. Per València només foren dos els diputats maçons en aquesta legislatura, ambdós reelegits: Marco Miranda i Juli Just, mentre que per Castelló ho seria només Àlvar Pascual-Leone.

En les eleccions de 1936 va tornar a augmentar la presència de maçons en les circumscripcions valencianes, ja que per Alacant van ser escollits 4: Llopis, Esplà i Gomàriz i va guanyar l'escó per primera vegada el socialista Villalta Gisbert; per València van obtindre representació Marco Miranda, Just i Vargas Guerendiain, i fou elegit per primera vegada el socialista Molina Conejero, mentre que per Castelló eixiren els maçons Casas Sala i Gómez-Hidalgo, tots ells en les candidatures del Front Popular. Pascual-Leone va obtindre l'escó per la circumscripció d'Almeria, també integrat en les llistes del Front Popular. Fins i tot el diputat per Terol i minis-

tre de la República Vicente Irazo Enguita fou iniciat en la lògia *Federación Valentina* núm. 2, en la que va romandre entre 1925 i almenys 1930.⁸

Els tallers valencians actius el 1936, amb un total de 336 membres, eren, aleshores, la lògia *Federación Valentina*, la *Patria Nueva* i la *Blasco Ibáñez* núm.11 (formada l'any 1931 per antics membres de la lògia *Germanies* núm. 6, encapçalats per Francesc Soto i Mas, desapareguda el 1930), als que es va sumar el triangle *Túria*, presidit per José Manteca Roger i posteriorment convertit en lògia *Túria* núm. 114, patrocinada per la Gran Lògia Espanyola (GLE), de la qual coneixem activitats entre 1936 i 1938.

A Alacant, continuaven els seus treballs els lògies *Constante Alona* i *Numancia*, mentre que la lògia *Diana* de Dènia va desaparèixer el 1927 i la *Illice Constante* d'Elx va abatre les seues columnes al desembre de 1934, encara que alguns dels seus membres van constituir dos triangles, l'*Al-Kudía* núm. 6 a Elx i el *Nuevo Crivi* núm. 7 a Crevillent. A Alcoi, al novembre de 1926 es va constituir un triangle denominat *Resurrección* núm. 4, que només va tindre cinc components fins a la seua desaparició al gener de 1934, fonamentalment perquè el seu Venerable, el destacat advocat, periodista i polític radical César Puig Martínez, va traslladar la seua residència a Madrid, on va morir el 1934. A Elda existia una activa lògia, l'*Amor* núm. 9 fundada el 1927 i en funcionament fins al final de la guerra, de la qual hem pogut identificar fins ara 67 dels seus components.

A Castelló en la dècada de 1930 només apareix el triangle *Francisco Ferrer y Guardia* núm. 113 de Torreblanca, patrocinat per la GLE, del qual coneixem 2 dels seus membres i que mantenia activitat des de principis de 1935. Havien desaparegut ja tallers com el triangle *La Montaña* núm. 1 de Nules, pel qual passaren 12 membres, de 1922 a 1930 i que va tindre com antecedent el primer taller castellonenc del segle XX, el triangle *Hijos de la Severidad* núm. 56, també a Nules (1905-1913); a Castelló va aparèixer el triangle *Castalia* núm.2 (1924) del qual coneguem 5 maçons i del que eixiria la lògia *Sol Naciente* núm. 8 de Vila-real (1924-1928), amb 17 components al llarg d'aquells anys. Altres il·lustres castellonencs foren membres actius de lògies madrilenyes o valencianes, com per exemple José Royo Gómez i Vicent Sos Baynat, que passaren per diferents tallers; van ser membres en la dècada de 1930 de la lògia *Mare Nostrum* de Madrid o Miquel Peña Masip, maçó actiu de la lògia *Federación Valentina*.

Per a la policia franquista, durant la guerra va haver una lògia activa a Castelló, ubicada en l'església de Sant Nicolau, al carrer Alloza, a la qual assistirien, suposadament, entre altres, Sos Baynat, Gómez-Hidalgo

---

8. Sobre els diputats maçons valencians en les tres legislatures republicanes hem presentat una comunicació al *XII Symposium Internacional d'Història de la Maçoneria Espanyola* celebrat a Almeria del 8 al 10 d'octubre del 2009, amb el títol: "La represión franquista de la masonería en el País Valenciano: los sumarios de los diputados masones en las legislaturas de la 2ª República" i que està en procés de publicació.

o Vicente Calduch. No obstant això no s'ha conservat cap constància documental d'aquest suposat taller maçònic.

2. La repressió de la maçoneria durant la Guerra Civil i la postguerra: la Llei d'1 de març de 1940 sobre repressió de la maçoneria i del comunisme

El franquisme, des dels primers moments de la rebel·lió militar, va conjugar la repressió directa i sistemàtica dels maçons en les zones revoltades al juliol de 1936 i en les quals van anar conquerint al llarg del conflicte; mentre es van produir nombroses execucions de maçons, amb una sèrie de decrets antimaçònics com el Decret número 108 de la Junta de Defensa Nacional a Burgos, signat pel seu president, el general Cabanellas el 13 de setembre de 1936, o el Decret contra les activitats maçòniques de 15 de setembre lliurat en Santa Cruz de Tenerife pel llavors comandant en cap de les Illes Canàries, general Àngel Dolla, o el Decret de 21 de desembre de 1938, que ordenava l'eliminació de totes les inscripcions o símbols maçònics que pogueren ser jutjats com a ofensius per a l'Església.⁹

A partir de 1937 es va procedir a la creació d'organismes encarregats de l'arreglada i classificació de la nombrosa documentació que va caure en les seues mans, amb objecte de ser utilitzada com a prova de càrrec contra els maçons. Foren en concret l'*Oficina de Investigación y Propaganda Anticomunista* i poc després la *Delegación Nacional de Asuntos Especiales*; va ser nomenat el seu delegat Marcelino d'Ulibarri, qui va passar també a ser responsable del *Servicio de Recuperación de Documentos*. El 1938 es va procedir a la fusió d'aquests organismes, estructurats en la *Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos*, adscrita al Ministeri de l'Interior, amb Ulibarri com a delegat.¹⁰

A principis de 1938 el Servei comptava amb cinc equips de recuperació de documents, però amb el final de la guerra es va desbordar la seua capacitat, la qual cosa va obligar a la creació de delegacions territorials, que van assumir en el seu àmbit d'actuació i sempre coordinades amb l'oficina central, tant les tasques de confiscació com les d'informació. A Alacant el 1939, va actuar com a delegat provincial Manuel Ignacio

9. FERRER BENIMELI, J. A. (1977): *La masonería*. Madrid, Alianza Editorial, 2001, pp. 126-128. També en diverses obres del mateix autor: "Franco y sus diablos: los masones". *Historia* 16, año II, nº 15, julio, pp. 40; USÓ ARNAL, J. C. (1988): "La francmasonería y la guerra civil española", *Anuario del Ateneo de Castellón*, nº 1, p. 15.

10. Sobre tot aquest procés vegeu: GONZÁLEZ QUINTANA, A. (1994): "Fuentes para el estudio de la represión franquista en el Archivo Histórico Nacional, sección "Guerra Civil", *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie V, revista d' Hª Contemporánea, t .7, , pp. 479-508. Més recentment, des de l'òptica del dret penal, ha aparegut: PORTILLA, G. (2009): *La consagración del derecho penal de autor durante el franquismo. El Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo*. Editorial Comares, Granada.

Senante Esplá, nomenat l'11 de març d'aquell any, mentre que Francisco Mira Reynau era el secretari general. A València el delegat territorial era l'advocat Pascual Serrano Josa.

Durant aquests anys es va aconseguir reunir un enorme fons documental que va ser la base de la posterior depuració de tot allò que s'ha relacionat amb la maçoneria a Espanya, amb la facilitació de la labor repressiva tant dels tribunals militars, com de les comissions de depuració i especialment del Tribunal Especial per a la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme (TERMC).

Amb la victòria dels insurrectes, dins de la realitat pluriforme que fou la repressió franquista, els maçons van ser víctimes destacades d'un règim que els va perseguir amb acarnissament durant la guerra i encara més durant la postguerra, ja que finalment podien caure en les seues mans tots els maçons de les zones lleials al govern republicà que no havien pogut o no havien volgut anar a l'exili en aquell fatídic mes de març de 1939.

El règim franquista va utilitzar, com hem vist, el *Servicio de Recuperación de Documentos* per a demanar proves contra els maçons, ja que la pertinença a la maçoneria va passar a ser un delictes en si mateixa i a més amb efectes retroactius, que va afectar fins i tot els maçons que havien sigut iniciats en el segle XIX, per la qual cosa es va encartar a tots aquells que havien pertangut a l'orde, amb independència que ja hagueren mort o es trobaren en l'exili.

La política repressiva antimaçònica va culminar amb la promulgació de la Llei d'1 de març de 1940 sobre Repressió de la Maçoneria i del Comunisme,¹¹ que va atorgar el marc legal adequat a la persecució i que va tindre els seus antecedents en la Llei de responsabilitats polítiques de 9 de febrer de 1939. Aquest text legal representava una autèntica aberració jurídica, tant pel seu caràcter retroactiu com per la mateixa naturalesa del delictes que castigava, a més de no oferir cap garantia legal als encausats, que no tenien dret a un advocat defensor. A pesar del seu títol, la llei era fonamentalment antimaçònica, ja que a penes es van substanciar sumaris pel delictes de comunisme, que eren jutjats en altres instàncies, fonamentalment per la Jurisdicció Militar i pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

L'article 12 de la Llei establia la creació d'un tribunal especial, amb seu a Madrid, el seu president era designat personalment pel cap de l'Estat i compost a més per un general de l'exèrcit, un jerarca de FET i de les JONS i dos lletrats. Serà el denominat Tribunal Especial de Repressió

---

11. BOE núm 62, de 2 de març de 1940, pàgines 1537-1539. Encara que generalment és coneguda com *Ley de Represión de la Masonería y el Comunismo*, el títol que apareix al BOE és el que exposem al text. Hem tractat aquesta Llei a: SAMPEDRO RAMO, V. (2009): "La represión franquista contra los masones: la Ley de 1 de Marzo de 1940 sobre Represión de la Masonería y el Comunismo" en DD.AA.: *Pensamientos jurídicos y palabras dedicados a Rafael Ballarín Hernández*, Universitat de València, València, pp. 823-834. I més extensament a: SAMPEDRO RAMO, V.: "Fuentes para el estudio..." *op.cit.*

de la Maçoneria i del Comunisme; el seu primer president va ser Marcelino de Ulibarri y Eguilaz i, com a vocals, foren designats el castellanenc Juan Granell Pascual, conseller Nacional de FET i de les JONS,¹² Francisco de Borbón y de la Torre, Duc de Sevilla, General de Brigada de l'Exèrcit i com a vocals lletrats Isaias Sánchez Tejerina i Antonio Luna García.

Al llarg dels anys d'actuació del Tribunal també trobem com a vocals a personatges com els generals de Divisió Ricardo Rada Peral, nomenat vocal suplent el 21 d'octubre de 1941, Luís Solans Labedán, designat en substitució de Cánovas quan aquest va passar a la Presidència, Enrique Uzquiano Leonard, que era conseller del *Consejo Supremo de Justicia Militar*, Vicente Rodríguez Rodríguez o el general de la Guàrdia Civil Joaquín García de Diego.

Altres membres del TERMC van ser Luís López Ortiz, designat secretari del Tribunal en substitució de Torregrosa al maig de 1941 o José Antonio Elola Olaso, qui havia ocupat diversos governs civils en els anys 40 i que el 1956 va ser nomenat Conseller Nacional i membre de la Junta Política de FET i de les JONS i delegat nacional d'Esports. També en els anys cinquanta, el Tribunal comptava entre els seus vocals al castellanenc Fernando Herrero Tejedor, qui anys després seria ministre secretari general del Moviment.

Els delictes de maçoneria i comunisme serien castigats amb la pena de reclusió menor (des de 12 anys i 1 dia), però si concorreguera alguna de les circumstàncies agreujants expressades en l'article 6t de la Llei, la pena seria llavors de reclusió major (fins a 30 anys), sent les circumstàncies agreujants: "...dentro de la calificación masónica, el haber obtenido alguno de los grados 18 al 33, ambos inclusive, o el haber tomado parte en las asambleas de la asociación masónica internacional y similares o en las asambleas nacionales del Gran Oriente español, de la gran logia española o de cualquier organización masónica residente en España, o el haber des-

12. Juan Granell Pascual, nascut a Borriana el 1912, va ser president del Comitè Provincial de la Comunió Tradicionalista a Castelló i Diputat per aquesta circumscripció en les eleccions de novembre de 1933, en la candidatura de la *Derecha Regional Agraria*. Després de la guerra civil, integrat a FET i de les JONS, va ser nomenat membre del II Consejo Nacional i cap provincial de premsa i propaganda del partit únic en València el 1939, seria nomenat governador civil de Biscaia i posteriorment sotssecretari d'Indústria, i va ser una de les figures preeminents del franquisme a Borriana. Enginyer de professió, quan va morir, a Madrid el 30 de desembre de 1962 ocupava el càrrec de vicepresident conseller delegat de la Societat Boetticher i Navarro i estava en possessió de la Gran Creu d'Isabel la Catòlica al Mèrit Civil, atorgada el 1945. Ja des del seu escó en el Congrés el 1935 va donar mostres del seu antimaçonisme militant, segons relata en les seues memòries el diputat republicà i dirigent de la maçoneria valenciana Vicent Marco Miranda, també molt vinculat a Borriana. *Vegeu*: MARCO MIRANDA, V.: *In illo tempore*, op. cit., pp. 448-449. Sobre l'activitat maçònica de Marco Miranda i el seu processament pel TERMC, *vegeu*: SAMPEDRO RAMO, V. (2009): "El Tribunal Especial de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme contra Vicent Marco Miranda: un exemple de la repressió antimaçònica al País Valencià", dins *La repressió franquista al País Valencià. Primera Trobada d'Investigadors de la Comissió de la Veritat* [PAGÉS I BLANC, P. (ed.)], Tres i Quatre, València, pp. 259-306.

empeñado otro cargo o comisión que acredite una especial confianza de la secta hacia la persona que la recibió...”.

La condemna sempre anava acompanyada d'una sèrie d'accessòries, fonamentalment de la separació i inhabilitació absoluta i perpètua, així com de la pèrdua d'ocupació en el cas dels funcionaris o dels membres dels col·legis professionals, que amb el pas dels anys va passar a ser únicament una inhabilitació per a ocupar càrrecs polítics o sindicals. Els militars eren expulsats de l'exèrcit.

Tots els maçons estaven obligats a formular davant del Govern una declaració de retractació, en un termini de dos mesos per a la seua presentació, que obligava a la delació d'altres maçons; la no presentació d'aquesta declaració significava una circumstància agreujant i va servir per a localitzar i enjudiciar els maçons que la van presentar, amb la circumstància que moltes vegades el Tribunal va dubtar de la seua sinceritat i no va servir com a atenuant.

Molts maçons que no van presentar aquesta declaració, i que es van fiar de la destrucció de la documentació de les lògies el 1939, es van trobar amb la sorpresa de ser sumariats pel TERMC, ja que els repressors franquistes van poder aconseguir documentació que havia eixit a l'exili a França, facilitada pels ocupants alemanys a partir de 1940 i, en el cas de la maçoneria del País Valencià, amb la documentació que s'enviava per part dels tallers simbòlics a la GLSRL, fonamentalment iniciacions, augments de grau o baixes, que era en realitat el que més interessava a la Recuperació de Documents. Per això, a pesar de la negativa inicial de molts d'ells, rebutjant l'acusació, en ser interrogats pels jutges d'instrucció del Tribunal, que molts maçons van mantindre fins a les seues últimes conseqüències, el TERMC va aconseguir proves suficients per a encausar una gran majoria dels maçons.

Foren molt escasses les excepcions, és a dir, maçons no encausats, que es van donar fonamentalment per errors d'identificació dels jutjats d'instrucció del Tribunal o, en alguns casos, per la pròpia personalitat de la persona encausada, fonamentalment per la seua actuació política durant la guerra, bé per haver patit persecució pel Front Popular o per ser clarament addictes als postulats del nou règim. Encara que aquests casos van ser sempre excepcionals, perquè la majoria dels antics maçons compresos en aquests postulats van ser condemnats a la sanció d'inhabilitació i separació que assenyalava l'article 8 de la Llei; aquesta era la condemna més benèvola del Tribunal, que dels casos que hem analitzat fins ara dels maçons valencians, en cap cas es va pronunciar per l'absolució.

El Tribunal va tindre la seua seu permanent a Madrid, en el núm. 6 del Passeig del Prado i de la seua composició podem ressaltar fonamentalment l'enorme compromís dels seus membres amb els postulats de l'aixecament militar i amb el nou règim, en el que tots, generals, catedràtics o magistrats, van gaudir durant els anys 50 i 60 d'alts càrrecs

dins del mateix. Per exemple, Pradera, Solans i Ulibarri foren membres del quart i cinquè Consell Nacional de FET i de les JONS constituïts respectivament el 6 de maig de 1946 i 6 de maig de 1949.

És el 1941 quan va començar el funcionament efectiu del Tribunal, amb la creació de dos jutjats d'instrucció, que es van centrar a atendre al delicte de maçoneria. Tots dos es van dividir territorialment els sumaris, puix podem observar que dels maçons valencians que van ser membres de les lògies madrilenyes, s'encarregava el titular del Jutjat d'Instrucció núm. 1, Nieto García, mentre que als membres de les lògies valencianes fou el Jutjat núm. 2 el que els va instruir els sumaris; la majoria es va incoar entre 1941 i 1947, encara que en alguns casos arriben les actuacions fins a finals dels anys 50 i inclús a principis dels 60, per part del jutge instructor Tomás Pereda Iturriaga.

No és fins a febrer de 1942 quan es constitueix un tercer jutjat, amb el titular Tomás Marco Garmendia, que va iniciar en principi els processos per comunisme, encara que va acabar també instruint majoritàriament sumaris per delicte de maçoneria.

El Tribunal Especial va instruir poc més de 64,000 expedients judicials per part dels tres jutjats existents, ja que com hem indicat, es van incoar sumaris contra maçons difunts, diligències prèvies contra suposats maçons (que en alguns casos es van haver d'arxivar, perquè no es van trobar proves suficients) i per descomptat, foren encartats els maçons que havien partit a l'exili. Aquests sumaris són una font documental de gran ajuda per a la investigació.

Els maçons exiliats van ser jutjats en rebel·lia i en alguns casos condemnats a les penes que establia la Llei, mentre que en altres casos s'arxivava provisionalment la causa fins que l'encartat "*se presentara o fuera habido*", segons la terminologia emprada pel Tribunal en les providències d'arxiu. És a dir, la causa mai acabava de tancar-se sense que finalment haguera una sentència i aquesta es complira, o es decretara l'arxiu definitiu si es podia certificar la defunció de l'acusat.

Maçons castellanencs en l'exili foren Daniel Ahís Andreu, venerable mestre del triangle *Ferrer y Guardia* de Torreblanca, l'exalcalde de Borriana Rafael Arnau Catalá, el diputat Francisco Gómez-Hidalgo i Álvarez, l'il·lustre paleontòleg i diputat José Royo Gómez, Miquel Peña Masip o un cas peculiar, el de l'exalcalde de Castelló José Castelló-Tárrega qui s'iniciaria en la maçoneria durant el seu exili de Mèxic.¹³ També qui havia sigut mestre

---

13. En l'actualitat existeix un Sobirà Consell de Cavallers Kadosch en Veracruz, denominat *José Castelló-Tárrega Arroyo* nº 116 en honor d'aquest destacat advocat i polític socialista castellanenc, mort en l'exili mexicà el 1982. El TERMC li va incoar diligències prèvies, amb el nombre 2/1950, puix existia en la *Delegación Nacional de Servicios Documentales* una fitxa maçònica amb la qual es va elaborar un certificat d'antecedents maçònics, doncs havia estat denunciat com a maçó, perquè va actuar durant la guerra en una suposada lògia de Castelló, en l'església de Sant Nicolau, a la qual ja hem fet referència. Com que no es va poder provar la seua condició de maçó, es van arxivar provisionalment les actuacions. Centro Documental de la Memoria

a Vila-real, José Martínez Aguilar, que havia sigut un dels professors que van acompanyar el 1937 l'expedició de xiquets refugiats, coneguts com els xiquets de Morelia.¹⁴ A tots ells els fou incoat el preceptiu sumari per part del TERMC, i es van substanciar amb condemnes en rebel·lia o amb l'arxivament provisional de les diligències.

A pesar del rigor de les condemnes i que molts maçons foren empresonats, sobretot els condemnats entre 1941 i 1943, en bona part dels casos, després de la incoació del sumari, sobretot a partir de 1944, se'ls declarava en llibertat provisional, encara que sempre a disposició del Tribunal i dictada la sentència, si eren condemnats a la pena més habitual segons la Llei, de 12 anys i 1 dia de presó menor i en el cinquè considerant de la sentència se'ls apreciaven circumstàncies atenuants, a més de les que apareixien en la Llei, com eren haver ostentat escàs grau, apartament voluntari de la "secta", edat avançada, escassa perillositat o l'abjuració pública davant l'Església (l'anomenada retractació canònica, que habitualment es feia davant del bisbat de Madrid-Alcalá i que també hem vist efectuar-se davant de l'arquebisbat de València o el bisbat d'Oriola-Alacant), el Tribunal solia considerar aquesta pena notòriament excessiva i aplicava la concurrència de les circumstàncies favorables al condemnat, per la qual cosa acordava dirigir-se al Govern suggerint la conveniència de commutar la pena imposada per una altra menor, pel confinament o per la inhabilitació i separació.

Les mesures d'inhabilitació i separació previstes en l'article 8 de la Llei d'1 de març de 1940, podien ser considerades com la pena més benèvola a aplicar en les sentències pel delictes de maçoneria, normalment a maçons que havien sigut perseguits en la zona republicana o que s'havien integrat en el nou règim o hi eren reconeguts partidaris, la majoria després del recurs davant del Consell de Ministres, encara que també aquella pena la va pronunciar el mateix Tribunal.

Històrica de Salamanca (d'ara en avant CDMH), secció especial; TERMC 32221.

14. Membre actiu de les Colònies Escolars desenvolupades a València durant la República, en la postguerra va ser depurat amb la separació del servei i baixa en l'escalafó. S'havia iniciat en la maçoneria en la lògia *Sol Naciente* núm. 8 de Vila-real, amb el simbòlic *Pestalozzi*, i va aconseguir el grau 3r i ocupant el càrrec d'orador el 1925; en aquells anys, junt a alguns germans de la seua lògia, va ser un dels fundadors del Vila-real F.C. Al desembre de 1926 es va afiliar a la lògia *Federación Valentina* de València, en la qual va romandre fins a la seua eixida a Mèxic on continuà desenvolupant la seua carrera docent, com a funcionari de la Secretaria d'Educació Pública de Mèxic i fou un dels fundadors de la Casa Regional Valenciana a Mèxic D.F., i el seu president el 1961, acompanyat en la directiva pel maçó valencià José Hermano i per José Castelló-Tárrega. Fou condemnat en rebel·lia pel TERMC en el sumari 660/1942 a la pena de 16 anys de reclusió menor i accessòries. CDMH secció especial; TERMC 2820; lligall 60 B, expedient 28. Sobre la seua activitat com a mestre vegeu: CRUZ OROZCO, J. I. (2004): *Maestros y colegios en el exilio de 1939*, Institució Alfons el Magnànim, València; també en "Los maestros españoles de los «Niños de Morelia». Nuevas aportaciones" dins *Revista de Indias*, 2003, vol. LXIII, núm. 228, pp. 519-540.

Tot el procés del recurs contra la sentència del TERMC passava per les mans de Carrero Blanco, sotssecretari de Presidència del Govern des del 7 de maig de 1941, qui era l'encarregat de comunicar al Tribunal la decisió del Consell de Ministres, que solia produir-se amb prou retard (més de dos anys de mitjana). En les nostres investigacions sobre la repressió dels maçons al País Valencià no hem trobat per ara cap cas d'absolució d'un maçó després dels recursos, encara que sí que va ser un fet habitual la commutació de les penes.

El Consell de Ministres es constituïa en òrgan jurisdiccional penal en la mesura que l'apreciació de les "excuses absolutòries" de l'art. 10 de la Llei li corresponien a ell; és a dir, valorava si els condemnats pel TERMC, després de la preceptiva sol·licitud, mereixien les mesures de gràcia que contemplava la Llei i resolvia sobre la commutació de la pena, encara que no sempre coincidint amb el suggeriment del Tribunal Especial, ja que en diverses ocasions, tal vegada per la tardança en la resolució del recurs, que en la major part dels casos dels maçons valencians es va produir ja molt avançats els anys 40, la commutació de la pena solia ser més beneficiosa per al condemnat, i quedava reduïda de vegades a la inhabilitació per a càrrecs polítics i sindicals.

Davant de la gran allau de sentències produïdes, amb l'ordre comunicada de Presidència del Govern de 30 de novembre de 1945, es durà a terme, encara que no en tots els casos, l'aplicació directa als condemnats de la proposta de commutació realitzada en la sentència pel propi Tribunal, per part del Consell de Ministres, quan resolvia el recurs, després de ser així comunicat al president del Tribunal per Carrero Blanco.

Va ser molt freqüent a més, sobretot a partir de 1943, que el Tribunal decretara la presó atenuada del condemnat en el seu domicili, fins que es resolguera el recurs, amb l'obligació de presentar-se davant de la Comissaria de Policia, el quarter de la Guàrdia Civil que li corresponguera, o el propi Tribunal Especial en el cas dels residents a Madrid, els dies 10, 20 i 30 de cada mes.

Amb el pas dels anys l'aplicació de les penes de les sentències fou més benigna i les excarceracions més freqüents, inclús entre maçons condemnats a llargues condemnes, ja que eren alliberats molts d'ells per diversos motius després de complir uns mesos de presó en bona part dels casos o com a màxim tres o quatre anys, coincidint amb l'excarceració general dels republicans a partir de 1942-43. En el cas dels maçons valencians, a finals de 1945 pocs en quedaven a la presó.

Fins i tot la inhabilitació absoluta i perpètua va ser modificada mitjançant les ordres comunicades de Presidència del Govern de 15 de juny i la ja esmentada de 30 de novembre de 1945, i aquesta inhabilitació va passar a ser únicament per a càrrecs polítics i sindicals.

Entre els maçons de les lògies valencianes apareixen nombrosos exemples de sumaris que van afectar als que havien pertangut a l'Orde

durant les dècades de 1880 o 1890, com va ser en el cas dels components de la lògia *Luz del Valle* núm. 261, de la Vall d'Uixó, en actiu entre desembre de 1889 i 1892. Els seus 15 membres van ser processats pel TERMC, a pesar que tan sols un d'ells, Joaquín García Puchol, *Muro*, vivia en aquells moments.¹⁵

Els repressors franquistes van ser conscients de la inutilitat d'aquest tipus d'actuacions, per la qual cosa mitjançant les Instruccions Reservades de data 21 de juliol de 1950, en el seu paràgraf primer, es va decretar l'arxivament de les actuacions quan s'acreditara que l'encartat pel Tribunal Especial havia ingressat en la maçoneria amb anterioritat a 1900. Aquest va ser el cas del sumari 739/1948 contra Tiburcio Bertomeu Orega, veterinari de la localitat valenciana de Massamagrell i natural de la Vall d'Uixó, membre de *Federación Valentina* núm. 2 entre 1897 i 1906, decretat mitjançant providència del Tribunal el 3 de febrer de 1951.¹⁶ Amb això, encara que tardanament, s'acabava amb l'aberració que suposava el fet d'incoar sumaris a maçons que, per la seua edat no podien respondre davant del Tribunal o feia molt de temps que havien mort.

Per descomptat el Tribunal Especial i els seus jutges d'instrucció no foren infal·libles, encara que la seua acció va afectar un enorme percentatge de maçons o antics maçons, que van ser sotmesos a procés i condemnats; no obstant això, també es van cometre errades en la instrucció que van permetre a alguns dels maçons valencians eludir la condemna, per confusions entre persones o per errors d'identificació.

3. Un avançament de les dades de la repressió dels maçons de Castelló

Del conjunt de sumaris incoats als maçons de les lògies del País Valencià per part del TERMC, que com hem dit sobrepassen els 1.500, i dels que fins a l'actualitat hem pogut investigar una tercera part, po-

---

15. García Puchol tenia ja 76 anys el 1943 i va ser condemnat el 23 de maig de 1944 a la pena de 12 anys i 1 dia de reclusió menor i accessòries, que va complir en règim de presó atenuada en el seu domicili de València fins que a l'octubre de 1948 li seria comunicada la commutació de la pena per la sanció d'inhabilitació i separació. Encara a l'abril de 1952, quan ja comptava amb 85 anys, la *Comisaría General Político-Social* de la Direcció General de Seguretat, sol·licitava al delegat nacional-director general de Serveis Documentals, un informe dels seus antecedents maçònics. CDMH, secció especial; TERMC 9969. Sumari 8666/1943 i lligall 432 B, expedient 37. Expedient personal de Joaquín García Puchol. La resta dels membres del taller van ser condemnats en rebel·lia a la mateixa pena, a pesar d'haver mort molts anys abans, a excepció de Leonardo Mingarro Fenollosa, *Figaro*, gr. 4, el sumari del qual –el 1001/1943– es va sobreseure definitivament el 13 de febrer de 1945, en demostrar-se la seua defunció a la Vall d'Uixó el 29 de gener de 1936. CDMH, secció especial; TERMC 7936.

16. CDMH, secció especial; TERMC 27091. A pesar de la seua avançada edat, puix havia nascut l'any 1877, Bertomeu, veterinari de professió, fou detingut a Massamagrell el 9 de juliol de 1948, i va ingressar a la Presó Cel·lular de València i va ser alliberat 13 dies després, per ordre del jutge d'instrucció núm. 2 del TERMC, tot això a pesar que era considerat una persona d'ordre i d'ideologia dretana.

dem realitzar ja una sèrie d'avanços sobre la realitat de les condemnes substanciades en aquests sumaris, dels que molt pocs maçons van poder veure's lliures i que van afectar inclús personatges que no van tindre res a veure amb la maçoneria i als que se'ls va incoar diligències prèvies per a esbrinar la seua vinculació a l'Orde o se'ls va investigar, i va donar com resultat un expedient dels denominats negatius.

La major part de les condemnes, en un percentatge superior al 41%, foren a la pena de 12 anys i 1 dia de reclusió menor i accessòries, en tant que al voltant del 27 % dels sumaris van ser arxivats provisionalment i quasi el 18 % arxivats definitivament, per tindre constància certificada de la defunció de l'acusat. Només un 4 % dels condemnats ho van ser a la mínima sanció d'inhabilitació i separació, en la majoria dels casos per tractar-se d'antics maçons que van ser perseguits pel Front Popular o pels elements revolucionaris, ja que es tractava de republicans moderats o fins i tot de persones de dretes, com fou el cas dels ja mencionats maçons de Vila-real, amb l'exalcalde Usó Jarque al cap.

La resta dels condemnats, entorn del 8 % ho van ser a penes de reclusió major, que van oscil·lar entre els 15 o 16 anys i 1 dia, 20 anys i 1 dia, 25 anys, fins a la pena màxima de 30 anys de presó major, que, de tots els sumaris que hem pogut investigar en el cas de la maçoneria valenciana, sempre es va aplicar en rebel·lia, perquè els condemnats estaven exiliats o perquè no van comparèixer davant del Tribunal Especial per diversos motius. En el cas concret dels maçons castellanencs, tant dels membres de tallers ubicats en aquesta província, com en els que pertanyien a lògies foranes, aquests percentatges són molt semblants.¹⁷

Fins ara hem trobat tres condemnes a 30 anys entre els quasi 70 sumaris per delictes de maçoneria de maçons o antics maçons castellanencs o relacionats amb Castelló. Es tracta, en primer lloc, de dos importants maçons del segle XIX, el dramaturg José Fola Iqurbide, *Josué*, grau 30, membre de les lògies *Tres Estrellas* núm. 135 i *Esperanza 5a* núm. 214 de Castelló de la Plana entre 1882 i 1889, que, tot i haver mort a Madrid el 1918, va ser processat el 1943 i condemnat en rebel·lia el 23 de maig de 1944. La mateixa condemna, també en rebel·lia, va recaure el 5 de maig de 1944 en l'advocat, antic líder republicà federal i ministre del Cantó de València, Enrique Segura Osto, iniciat el 1872 i membre del capítol *Tres Estrellas* de Castelló, a pesar que havia mort l'any 1927.¹⁸ El tercer condemnat a la pena màxima pel delictes de maçoneria en rebel·lia fou el ja

---

17. Joan Carles Usó, investigador pioner de la maçoneria a Castelló, ja ens va fer un avançament de les condemnes del TERMC a les comarques del Nord en USÓ I ARNAL, J. C. (1988): "Maçoneria castellanenca contemporània. Breu síntesi històrica". *Anuario del Ateneo de Castellón*, 1987-1988, nº 1, novembre, pp.49-65.

18. CDMH; TERMC 8328, sumari 114/1944.

esmentat Vicent Marco Miranda, amagat des de l'estiu de 1941 en la casa d'una de les seues germanes a Borriana.¹⁹

TRIBUNAL ESPECIAL PARA LA REPRESION DE LA MASONERIA Y EL COMUNISMO.

JUZGADO ESPECIAL N.º Uno

N.º del archivo 1680 N.º del juzgado 737-44

R.º

N.º del Tribunal 10149 N.º del Reg. de la Presidencia del Gobierno

Encartado: VICENTE SOS BAYNAT

Detención de de de

Prisión incondicional de de de

Prisión atenuada de de de

Fecha de incoación 28 de junio de 1.944

Paso a la Fiscalía n.º 1 el 25 de octubre de 1.968 y se devolvió en de de de 1.968

Sentencia de 1 de Junio de 959 Pena 12.1 = 8

Propuesta

Resolución de presidencia

Paso a Ejecutorias en de de

FIGURA 1. Portada del sumari 737/1944 contra Vicent Sos Baynat del Tribunal Especial per a la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme.

19. CDMH; TERMC 448, sumari 289/1941. Aquest sumari fou incoat al Jutjat Instructor núm. 2 del TERMC el 22 de novembre de 1941; es va fallar la sentència el 9 de gener de 1942. *Vegeu* SAMPEDRO RAMO, V.: "El Tribunal Especial de Repressió..." *op.cit.*, pp. 298 i ss.

Les condemnes més dures, ja que van comportar l'empresonament dels imputats van ser les dues penes de 25 anys i 1 dia de reclusió major que van recaure sobre qui fou governador civil de Castelló des de poc després de la instauració de la Segona República fins maig de 1933, el periodista gadità Francisco Escola Besava, d'AR, qui amb el nom simbòlic de *Salvoechea*, fou maçó actiu en diverses lògies madrilenyes, i qui va aconseguir almenys el grau 13 dins del ritu escocès antic i acceptat. Empresonat a Madrid al final de la guerra, el 8 de juny de 1943 el TERMC el va condemnar a la pena ressenyada, tot i haver-se quedat pràcticament cec, fet que va servir perquè se li concedira la presó atenuada en el seu domicili de Madrid al gener de 1945, encara que no va quedar completament lliure fins a 1956, quan es va accedir a la seua sol·licitud de deixar de realitzar les presentacions periòdiques davant del Tribunal Especial.²⁰

Al castellanenc Vicente Calduch Roig no li va servir de res el fet que comptara amb l'aval d'influents personalitats del nou règim, com el que seria alcalde de Castelló a partir de 1944, Benjamín Fabregat, que inclús el va avalar per a entrar en Falange i el fet de tindre un germà afusellat a Castelló el 29 d'agost de 1936, així com el que en la seua retractació de 1940 i davant del mateix jutge instructor del TERMC declarara que el fet que s'haguera abrogat el grau 33 i la suposada veneració del triangle *Castalia* havia sigut una mistificació, realitzada per a poder surar durant els anys de la República. El Tribunal Especial va ser especialment dur amb ell en la seua sentència de 4 de juny de 1944, a pesar de la seua abjuració canònica davant de l'Arquebisbat de València, per la qual cosa va romandre empresonat a la presó provincial de Madrid des d'abril d'aquell any fins a la concessió de la presó atenuada a maig de 1946, per trobar-se greument malalt.²¹

Les dues condemnes a 20 anys i 1 dia de reclusió major, dictades en rebel·lia, ja que els encartats s'havien exiliat, van correspondre a dos castellanencs que havien sigut membres de tallers madrilenys, l'il·lustre geòleg i paleontòleg José Royo Gómez, simbòlic *Nakens*, que va tindre una destacada activitat maçònica i política, ja que va ser diputat el 1931²²

20. CDMH; TERMC 5765, sumari 124/1943. Altre governador civil de Castelló, Antonio Navarro Sánchez de Úbeda, qui va ostentar el càrrec entre maig i setembre de 1933 i del 25 de febrer al 2 de juny de 1936, militant ja en aquestes dates en IR, fou aprenent de la lògia *Mare Nostrum* núm.11 de Madrid el 1932, amb el simbòlic *Aben Humeya*. El TERMC li va incoar el sumari 259 / 1948 que es va sobreseure provisionalment el 17 de maig de 1955.

21. CDMH; lligall 174 A, expedient 28; TERMC 5891, sumari 375/1943. Calduch fou membre del sometent durant la dictadura de Primo de Rivera. Havia ingressat en la maçoneria al Paraguai i en tornar a Castelló fou regularitzat a la lògia *Federación Valentina* de València el 1922, que li va reconèixer el grau 14. Tota la resta de les dades maçòniques que apareixen en el seu expedient personal i en el sumari, amb una nombrosa correspondència dirigida a diversos dirigents republicans, com ara Marcelino Domingo o Lerroux, on signava amb el grau 33, pareix que sols tenia com a objectiu aconseguir una col·locació en l'administració republicana, com reiteradament sol·licitava.

22. CDMH, secció especial; lligall 593 B, expedient 9; TERMC 9746, sumari 472/1944. Els altres

i Vicente Esbrí Vidal, natural de Peníscola, farmacèutic, funcionari i durant la Guerra Civil, oficial de l'Exèrcit Popular de la República, que va ser membre de la lògia *Ibérica* de Madrid i el 1937 de la lògia *Accidental* núm. 2 de València.²³

A més de la condemna de 16 anys i 1 dia, dictada en rebel·lia contra el ja citat mestre de Vila-real fins a 1926, José Martínez Aguilar, la pena de 12 anys i 1 dia i les accessòries corresponents, va recaure en un total de 28 casos, dels quals 8 ho van ser en rebel·lia. Aquest fou el cas de José de Santamarta Martínez, membre del triangle *Castalia* el 1925, i condemnat al sumari 435/1947.²⁴

La major part dels components del triangle *La Montaña* núm. 1 de Nules foren condemnats a aquesta pena, com per exemple els fundadors del taller, Pedro Alagarda Masiá, qui ja havia sigut membre del triangle *Hijos de la Severidad* i anteriorment de la lògia *Severidad* de València, Juan Martí Portalés, alcalde d'Artana el 1931 i el seu nebot Juan Tomás i Martí.²⁵

Altres condemnats del triangle de Nules foren Fabio Salvador González, Vicente Alanga Martí, José Carbonell Canós, Antonio Chordá Prades, Bautista Soriano Forcada o els germans de Moncofa Francisco i Giordano Martí Beltrán. Amb l'excepció de Rafael Arnau Catalá, primer alcalde republicà de Borriana, que es va exiliar, per la qual cosa el TERMC va arxivar provisionalment el seu sumari, el 648/1949 al desembre de 1950 i de Pedro Alagarda Ballester, fill d'Alagarda Masiá, iniciat el 1926 en el triangle *La Montaña* i que va passar poc després a afiliar-se a la lògia *Sol Naciente* de Vila-real, on va morir el 1927 i a qui el TERMC no va incoar el preceptiu sumari, la resta dels maçons de Nules serien severament castigats pel Tribunal Especial, encara que el compliment efectiu de les condemes a penes va sobrepassar uns mesos d'empresonament a Madrid

---

disputats maçons per Castelló pel Front Popular també foren sumariats pel TERMC. A Fernando Gasset Lacasaña li fou incoat el sumari 1055/1943 pel delictes de maçoneria en desembre de 1943, a pesar d'haver deixat de ser maçó el 1892 i quan ja feia més de dos anys de la seua mort, per la qual cosa les actuacions es van sobreseure definitivament pel TERMC al mes de març de 1945; Àlvar Pascual-Leone fou processat en rebel·lia, i es va decretar l'arxivament provisional de les actuacions, al sumari 821/1945, per trobar-se exiliat; Francisco Casas Sala, amb el sumari 199/1941, va ser sobresegut definitivament el 23 de maig de 1942, quan el Jutjat Instructor núm.1 va obtenir la seua certificació de defunció, que indicava l'afusellament del diputat a Terol l'1 d'agost de 1936. Finalment, Francisco Gómez-Hidalgo y Álvarez d'URN, fou processat en rebel·lia al sumari 390/1944 i condemnat a 12 anys i 1 dia de reclusió menor i les accessòries corresponents.

23. CDMH, secció especial; lligall 353 B, expedient 3; TERMC 9909, sumari 602/1944. Una petita biografia maçònica d'aquest personatge apareix a: PAZ SÁNCHEZ, M. DE (2004): *Militares masones de España. Diccionario biográfico del siglo XX*, Centro Francisco Tomás y Valiente UNED Alzira-València i Fundación Instituto de Historia Social, València , pp. 153.
24. CDMH, secció especial, TERMC 24138. Santamarta ja havia sigut condemnat pel Consell de Guerra celebrat a Castelló el 26-8-1939 a 30 anys de reclusió major.
25. Germà de qui fou un dels principals impulsors del valencianisme polític de la dècada de 1920, fins a la seua inesperada mort el 1924, Vicent Tomás i Martí, també maçó en la lògia *Les Germanies* núm. 6 de València.

en alguns casos o d'unes setmanes en la presó provincial de Castelló en altres, sobretot als jutjats entre 1943 i 1945, ja que aquells que van passar pel Tribunal Especial posteriorment se'ls va concedir la llibertat condicional.

Per contra, els maçons de la lògia *Sol Naciente* de Vila-real van rebre en el seu conjunt unes penes prou més benignes. Dels 16 maçons coneguts que van formar part d'aquest taller fins a 1928, només hem pogut trobar 12 sumaris; falta el ja citat de Pedro Alagarda Ballester i també els de Luis Escribá Abad i el metge José Gil Valero, encara que en aquests dos casos sospitem que sí que van ser jutjats pel TERMC. D'un quart maçó només coneixem la inicial del seu nom i el seu primer cognom, J. Ortega. A Vicente Chust Martínez, a pesar de ser un dels primers maçons del País Valencià a ser-los instruït el procés, ja el 1941, se li va sobreseure definitivament, per haver mort poc després de finalitzada la guerra i el mateix li va succeir a un altre important dirigent republicà i antic alcalde de la ciutat, José Herrero Chabrera, mort al juliol de 1940, encara que en aquest cas el seu sumari va ser incoat el 1948. També va morir, encara que en unes circumstàncies molt més tràgiques, Antonio Broch Manrique, qui havia sigut iniciat en el triangle *Castalia*. Durant la guerra va ser assessor del Comité Revolucionari de Vila-real, per la qual cosa fou empresonat pels franquistes en la presó habilitada de l'església de la Sang, on va morir a finals de 1939. Com la seua mort no va poder ser certificada, el TERMC va sobreseure provisionalment el seu sumari, incoat el 1951.²⁶

Només va haver-hi tres condemnes a la pena de 12 anys i 1 dia de reclusió menor: el ja citat Fabio Salvador, que el 1927 havia passat al triangle *La Muntanya* de Nules i Vicente José Chust Martínez, fill de Vicente Chust.²⁷ Diferent seria el cas de José Escriba Montagut, qui l'any 1936 era secretari local del PCE a Betxí, on residia i que després de la derrota ja havia sigut condemnat per consell de guerra a 12 anys i 1 dia, romanent empresonat des d'abril de 1939. Després de ser indultat, el TERMC li va incoar el preceptiu sumari, i va ser condemnat el 1949, encara que se li va concedir la presó atenuada i el 1950 li seria commutada la pena per la de 3 anys i 1 dia, romanent en situació vigilada fins al compliment de la condemna.²⁸

Qui fou el venerable mestre del taller i alcalde de la ciutat, Manuel Usó Jarque, junt amb Manuel Calduch Almela, conegut farmacèutic i botànic, Antonio Díaz Estrems i José Saera Canós, tots ells militants del Partit

---

26. El sumari de Chust fou el 80/1941, un dels primers incoats a maçons valencians. A José Herrero Chabrera li fou incoat el 865/1948, mentre a Broch Manrique li va correspondre el 122/1951, instruït, com a quasi tots els maçons valencians pel Jutjat núm. 2 del TERMC.

27. CDMH, secció especial; TERMC 1652. A pesar de ser considerat afecte el Moviment Nacional, fou condemnat pel delictes de maçoneria en el mateix sumari obert a son pare, el 80/1941, encara que se li va concedir la presó atenuada i el 1946 li va ser commutada la pena per la d'inhabilitació per a càrrecs polítics i sindicals.

28. CDMH, secció especial; TERMC 27691. Sumari 865/1948.

Republicà Radical Autònom de Castelló, van ser processats el 1942, després d'haver presentat unes declaracions-retractacions molt semblants el 1940, per la qual cosa probablement les realitzarien de comú acord. Les seues sentències es van produir entre maig i juny de 1943, després d'haver presentat la retractació canònica davant del Bisbat de Madrid-Alcalá, i de ser condemnats a la sanció de separació i inhabilitació absoluta i perpètua, el mateix que li va succeir a Vicente Cercós Carda. La majoria, com el propi Usó Jarque, foren perseguits per la seua militància radical durant l'estiu de 1936 i això els va suposar una major benignitat en les condemnes del TERMC, encara que també foren represaliats després de la conquesta de Vila-real pels franquistes, i en alguns casos fins i tot van ser empresonats durant alguns mesos i condemnats pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques.²⁹

Als dos membres coneguts del triangle *Francisco Ferrer y Guàrdia* de Torreblanca també se'ls va incoar el preceptiu sumari per part del Tribunal Especial, però van ser arxivats ambdós provisionalment, ja que Daniel Ahís Andreu s'havia exiliat³⁰ i Vicente Esteve García, a pesar de trobar-se pres en la presó cel·lular de València, després d'haver sigut condemnat per adhesió a la rebel·lió a 20 anys i 1 dia de presó major, en el moment en què el Jutjat núm. 3 del TERMC li va obrir diligències prèvies al setembre de 1944, aquestes foren arxivades provisionalment, ja que no es va poder demostrar fefaentment que Esteve fóra maçó. No obstant això uns anys després, el Jutjat núm. 2 li va incoar el sumari 729/1949, ja que havien aparegut proves de la seua pertinença al triangle de Torreblanca, on va actuar com a secretari guarda segells. No obstant això aquest sumari es va haver d'arxivar provisionalment, ja que la policia franquista ja no el va poder trobar.³¹

La labor repressiva va afectar també molts antics maçons de Castelló, membres de les lògies del segle XIX o del triangle *Hijos de la Severidad* de Nules, desaparegut el 1913. La majoria d'aquests sumaris es van haver d'arxivar provisionalment o definitivament, ja que els encartats, excepte algunes excepcions havien mort. No obstant això, alguns d'ells, amb una edat molt avançada, encara van haver d'enfrontar-se a la situació de ser processats per un suposat delictes, que en tot cas, havien comés

---

29. Com a la resta dels sancionats amb la separació i inhabilitació, tots es van veure obligats per mitjà d'un requeriment del Tribunal, després de ser dictada la sentència, a firmar un compromís d'obligació de facilitar al TERMC quantes dades i notícies conegueren sobre activitats maçòniques en el futur, tot això "*teniendo en cuenta la función de Defensa Social que la Ley desarrollaba*". CDMH, secció especial; TERMC 4217, sumari 1262/1942 (Usó Jarque); TERMC 4098, sumari 1213/1942 (Calduch Almela); TERMC 4100, sumari 1214/1942 (Díaz Estrems); TERMC 4216, sumari 1263/1942 (Saera Canós) i TERMC 5804, sumari 322/1943 (Cercós Carda).

30. CDMH, secció especial, TERMC 10809, sumari 935/1944.

31. CDMH, secció especial, TERMC 10939. Diligències prèvies 33-I/1944; TERMC 32874. El 1962 la *Comisaría General de Investigación Social de la DGS* encara demanava al Tribunal Especial raó sobre la situació legal d'Esteve.

feia més de 50 anys. Aquest va ser el cas de l'antic dirigent republicà i prestigiós metge Vicente Gea Mariño, qui l'any 1893 havia sigut iniciat en la lògia *Juan Prim* núm. 193 de València i que el 1894 pertanyia al capítol *Integridad* de Castelló. A pesar de que ja tenia 73 anys, el Tribunal Especial li va incoar el sumari 1373/1944, i va ser sentenciat el 6 d'octubre de 1945 a la pena de 12 anys i 1 dia de reclusió menor i les accessòries corresponents, que va complir en règim de presó atenuada en el seu domicili fins que el 1948 el Consell de Ministres li va commutar aquesta pena per la sanció de separació i inhabilitació per a càrrecs polítics i sindicals.³²

També serien condemnats altres castellanencs que havien sigut maçons en lògies de València, Madrid o Catalunya, com per exemple Manuel Escuder Esteve, amic de Marco Miranda i membre d'Esquerra Valenciana, natural de Borriana, d'on fou primer tinent d'alcalde el 1931, o Miquel Peña Masip, Salvador Llopis Prades, qui durant la guerra va ser secretari del CLUEA, José Agut Hernández, Eduardo Calatayud Gómez o Joaquín Calvo Gómez, tots ells membres de *Federación Valentina* o de *Patria Nueva* de València.

Els organismes repressors, en el seu afany per trobar maçons per totes les bandes, van obrir diversos sumaris o diligències prèvies pel delicte de maçoneria a individus que no havien tingut res a veure amb l'Orde, però que per meres sospites serien investigats. Aquest és el cas del dirigent de URN de Castelló, Jaime Albiol Meliá, a qui se li van obrir diligències prèvies per part del TERMC el 1950, a pesar que havia sigut afusellat a Castelló al setembre de 1939; a José Castelló-Tárrega i a José Castelló Soler també se'ls va obrir el mateix procediment el 1950 i 1953, amb idèntic resultat. Els germans José i Vicente Calduch Almela tenen el seu respectiu expedient negatiu en el Centre Documental de la Memòria Històrica de Salamanca, com tants altres milers d'individus sospitosos del delicte de maçoneria.

4. Vicent Sos Baynat, *Darwin*, grau 3er, paradigma de l'exili interior

Vicent Sos Baynat va nàixer a Castelló el 6 de desembre de 1895, i era el major dels fills de Vicente Sos Ferrando, destacat lliurepensador i republicà castellanenc, regidor de la ciutat i membre del Comitè de Coalició Republicana el 1891, així com un dels fundadors del Banc de Castelló.

La seua ideologia també li va portar a ser iniciat en la maçoneria, en concret en la lògia *Progreso* núm. 213 de Castelló, de l'obediència del *Gran Oriente Nacional de España*, el 16 de febrer de 1887, que va adoptar el nom simbòlic de *Platón*. El 1891 ostentava el grau 7 i com a tal era membre del Capítol de Cavallers Rosacreus *Integridad* núm. 28. El bisbe

---

32. CDMH, secció especial, TERMC 11518.

de Sogorb no va voler permetre la seua boda religiosa amb Maria Baynat Sorribes, per la seua fama de maçó i republicà, encara que finalment, després d'entrevistar-se amb el prelat, Sos Ferrando va obtindre el seu consentiment. Va inculcar en els seus fills el seu tarannà humanista i la seua ideologia progressista.

Vicent Sos Baynat, després d'estudiar el batxillerat a Castelló, va anar a Madrid l'any 1915, on es va llicenciar el 1919 en Ciències Naturals en la Universitat Central. Tornà a Castelló, i es va integrar en la vida cultural de la ciutat i va formar part del grup de personalitats que realitzaren una gran tasca de desenvolupament de la cultura valenciana.

El 1926 va obtindre per oposició una plaça de preparador al Museu Nacional de Ciències Naturals de Madrid i fou pensionat a Londres i París per la *Junta para la Ampliación de Estudios y Investigaciones Científicas*. Va ser professor de l'*Instituto Escuela* i en l'*Institución Libre de Enseñanza*, on va coincidir amb el seu paísà, el gran geòleg i paleontòleg José Royo Gómez, amb qui va establir una fraternal relació, que es va estendre als camps de la seua comuna ideologia republicana i també en la maçoneria.³³

El 1932 Vicent Sos va obtindre una plaça de professor de Geologia en el Museu i posteriorment va passar a ser professor de Ciències Naturals en l'Institut Quevedo de la capital. El 1935 va guanyar la plaça de catedràtic de Ciències Naturals en l'Institut de Castelló, però no es va incorporar, ja que va sol·licitar la excedència per a continuar la docència a Madrid. L'any anterior s'havia doctorat amb una tesi titulada "*El Triásico de la Sierra de Espadán*".

Seria en aquells anys de formació, imbuït en l'ambient de l'*Institución Libre de Enseñanza*, quan es va apropar a la maçoneria,³⁴ institució que en aquells anys de la dictadura de Primo de Rivera s'havia convertit en un refugi de tots els lluitadors per la democràcia i la república. No coneixem la data exacta de la seua iniciació, però el 1925 ja era membre de la lògia madrilenya *Mantua* núm. 31, de la *Gran Logia de España* (GLE), taller que va començar els seus treballs el 1924 però la seua carta constitutiva data de gener de 1925; el seu venerable mestre era el metge alacantí de filiació socialista Romualdo J. Rodríguez de Vera i Romero. Amb tota seguretat

---

33. Després de la mort de José Royo Gómez en el seu exili de Veneçuela, al desembre de 1961, Sos Baynat va publicar diverses semblances del seu amic, tant en el *Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural*, com en el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, el 1962 i posteriorment, ja l'any 1987, en una separata del Butlletí d'aquesta institució, va publicar l'*Epistolari de José Royo Gómez. La seua labor geològica a Colòmbia i Veneçuela*, on va qualificar el seu amic com un científic de màxima dimensió i la més alta personalitat científica castellonenca de les dècades anteriors, sent un castellonenc que honrava a la ciutat que el va veure nàixer i al seu país.

34. CDMH, secció especial. Lligall 353 B, expedient 21. Tota la documentació maçònica referent a Vicent Sos Baynat es troba en aquest expedient personal i en el sumari que el Jutjat de Instrucció núm. 1 del TERMC li va incoar el 28 de juny de 1944: CDMH, secció especial. TERMC 10149; sumari 737/1949.

José Royo Gómez va ser iniciat també en aquest mateix any i en el mateix taller, que fou el primer de la GLE establert a Madrid. Sos Baynat va adoptar el nom simbòlic de *Darwin*, mentre que Royo Gómez adoptava el de *Nakens*.³⁵

FIGURA 2. Vicent Sos Baynat i José Royo Gómez a Moscou en juliol de 1937.

Un informe de la *Comisaría del Cuerpo General de Policía* de Castelló, datat l'11 de novembre de 1940, ens indueix a pensar que Sos va ser un dels fundadors de la lògia *Mantua*, ja que en ell s'informa que el 1925, en el seu domicili particular es va celebrar una reunió preparatòria en què es van netejar les espases cerimonials i es van preparar diversos objectes per al ritu maçònic en una lògia.

Des de la seua joventut, Sos militava en el Partit Republicà Radical de Castelló. Va ser nomenat representant d'aquesta formació a Madrid i va intervenir activament en les eleccions legislatives de desembre de 1920. Posteriorment, igual que José Royo Gómez, va passar a *Acción Republicana*, el partit d'Azaña, on militava ja el 1930 i el 1934 es va integrar en Izquierda Republicana.

La dècada de 1920 fou, com hem vist, el moment en què un gran nombre de professionals liberals i intel·lectuals comencen a entrar en les

35. CDMH, secció especial; lligall 593 B, expedient 9. Expedient maçònic personal de José Royo Gómez.

lògies i a canalitzar també la lluita política contra la dictadura, com per exemple Martí Jara, Giral, Marcelino Domingo, Jiménez de Asúa, Mariano Benlliure, Artigas Arpón, o els alacantins Rodolfo Llopis i Miguel de Cámara Cendoya, per citar només a alguns dels que es van integrar en aquest període en lògies madrilenyes, tant en les dependents de la Gran Lògia Simbòlica Regional del Centre del GOE com en lògies patrocinades per la GLE. També un gran nombre de militars van anar integrant-se en la maçoneria, a mesura que amplis sectors de les forces armades s'allunyen del dictador.³⁶

El primer document maçònic que apareix en el seu expedient personal, arxivat en el *Centro Documental de la Memoria Histórica* de Salamanca, és un passaport maçònic estès per la lògia *Mantua* el 14 de desembre de 1925 i signat pel seu venerable mestre en aquell moment, Enrique Paul y Almarza, dirigit, com era corrent en aquell tipus de documents, a tots els maçons espanyols perquè fóra rebut fraternalment el germà Vicent Sos Baynat, a la qual cosa s'havia fet creditor per la seua excel·lent conducta maçònica.

Sos i Royo es van integrar, dins del seu taller en el sector amb majors inquietuds polítiques, junt amb Rodríguez de Vera, el socialista Juan Simeón Vidarte o Graco Marsá, enfront dels que es consideraven més atrets pel filosofisme, al cap dels quals estava el secretari del taller, José Gómez de la Serna, que eren el grup majoritari. Davant d'aquesta situació, el grup dels "polítics" es va separar de la *Mantua* i van fundar un nou taller, la lògia *Mare Nostrum* núm. 55 el 1926.

La seua implicació dins dels treballs de la seua lògia i de la seua obediència va portar que la Comissió Executiva de la GLE nomenara Vicent Sos el 14 d'agost de 1927, quan ja ostentava el grau 3r –mestre maçó–, delegat provincial provisional de la obediència per a la província de Castelló, dins de la política expansiva que estaven realitzant, encara que a Castelló no va arribar a haver-hi cap taller patrocinat per aquesta fins a 1935, el triangle *Ferrer y Guardia* de Torreblanca, com hem assenyalat més amunt.

El 29 de setembre de 1927 es va celebrar la iniciació del segon dels germans de Vicent Sos Baynat, Alejandro, en la lògia *Humanidad* núm. 3 de Barcelona, també dependent de la GLE, per a la qual cosa en el mes d'agost anterior, s'havien sol·licitat informes sobre la seua conducta profana a la lògia *La Sagesse*. Alejandro Sos, estudiant de medicina en el moment de la seua iniciació, va acabar els estudis poc temps després, i es va dedicar a l'exercici de la medicina i va desenvolupar al mateix temps una fulgurant activitat maçònica que el va portar a ocupar el càrrec d'orador del seu taller i diputat de la GLE en representació del mateix, segons el

---

36. GÓMEZ MOLLEDA, M. D. (1986): *La masonería en la crisis española del siglo XX*, Taurus, Madrid. La professora Gómez Molleda dedica tot el capítol III a explicar aquest procés.

Quadre de Dignitats de la *Humanidad*, datat el 7 de gener de 1929. Va formar part de la Gran Comissió d'Assumptes Generals en l'acta de la Gran Assemblea Ordinària de la GLE, celebrada a Barcelona del 18 al 20 de maig de 1929 i va ser nomenat gran Mestre de cerimònies d'aquesta obediència, segons acord del Consell de Govern de la GLE datat el 30 de maig següent.³⁷ No obstant això, tota aquesta activitat va quedar dramàticament truncada al produir-se la seua defunció per hemoptisi a Barcelona el 1931, quan a penes comptava amb 28 anys d'edat.

Una sèrie de discrepàncies amb la GLE van portar, el 1928, els membres de la lògia *Mare Nostrum* núm. 55 de Madrid a "abatre les seues columnes", és a dir, a dissoldre la lògia, encara que d'una forma antireglamentària segons l'obediència i alguns dels seus components, encapçalats per Rodríguez de Vera, que havia sigut suspès dels seus drets maçònics i entre els que es trobaven Royo i Sos Baynat, van sol·licitar la seua regularització en un altre taller madrileny, la lògia *Unión* núm. 9 de la Gran Lògia Regional del Centre, baix els auspicis del GOE, que havia sigut fundada el 1927.

Vicente Sos Baynat apareix com a membre del taller en el quadre lògic del mateix, datat el 12 de març de 1928. Poc de temps després a aquest mateix grup se li va concedir la planxa de comiat i van procedir a fundar una altra nova lògia, l'*Osiris* núm. 10, en el quadre lògic fundacional de la qual, amb data 21 de maig, Sos Baynat ocupava el càrrec de 2n vigilant del taller, mentre que Royo ocupava el càrrec de primer expert. La lògia *Osiris*, mitjançant un decret de 31 de juliol de 1928 de la GLSR del Centre, va canviar el seu nom distintiu pel de *Mare Nostrum* núm. 11,³⁸ en el que Sos Baynat va romandre com a membre actiu fins a pràcticament el final de la Guerra Civil i del que va ser el seu secretari el 1930, al mateix temps que Royo Gómez exercia la Veneratura del mateix.

Seguint els passos del seu germà major, José Sos Baynat va ser iniciat el 30 d'abril de 1928 en la lògia *Osiris* i va continuar la seua activitat en la *Mare Nostrum*, on va adoptar el nom simbòlic de *Voltaire*.³⁹

Amb motiu de l'onada de detencions de maçons que el govern de la dictadura de Primo de Rivera va desencadenar al setembre de 1928, Sos Baynat fou detingut, i va patir presó preventiva durant algunes setmanes,

37. CDMH, secció especial; lligall 63 B, expedient 37. Expedient maçònic personal d'Alejandro Sos Baynat.

38. Sobre totes aquestes circumstàncies vegeu: SALMÓN MOVIOLA, O. (2001): "La geopolítica de la masonería en Madrid, 1910-1936" dins *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica* [FERRER BENIMELI, J. A., Coord.], Departamento de Cultura y Turismo del Gobierno de Aragón, Zaragoza, v. I, pp. 509-510; també en SÁNCHEZ FERRÉ, P. (2004): "La revista Latomia y la logia La Unión de Madrid" dins *La masonería en Madrid y en España del siglo XVIII al XXI* [FERRER BENIMELI, J. A., Coord.], Departamento de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno de Aragón, Zaragoza, v. I, pp. 116-117.

39. CDMH, secció especial, lligall 242 B, expedient 24. Expedient maçònic personal de José Sos Baynat. Es va traslladar a viure a Madrid, on treballava de comptable.

tal com s'indicava en la Memòria de la VIII Assemblea Nacional del GOE, celebrada a Barcelona el 1929.

El protagonisme que van anar adquirint tant Sos com Royo en la maçoneria madrilenya, els va portar a ocupar càrrecs importants. Royo va ser elegit gran tresorer de la GLSR del Centre el 1931 i 1932, mentre que Sos ocupava el càrrec de gran arquitecte revisor d'aquest alt organisme maçònic.

Poques referències més s'han conservat sobre l'activitat maçònica de Vicent Sos Baynat durant la dècada de 1930, fonamentalment per la destrucció de la documentació original de la maçoneria en els últims mesos de la Guerra Civil, quan la derrota de la República ja estava molt clara. Va ser un intent per fer desaparèixer les proves que els incriminarien en la segura repressió que els maçons de les zones que es van mantindre lleials el govern legalment constituït, patirien, sobretot després de conèixer les notícies sobre la sort correguda pels seus germans en les zones revoltades. Vicent Sos apareix mencionat, igual que el seu germà José i que Royo Gómez, entre la relació dels mestres maçons que reunien les condicions per a ser elegits gran mestre de la GLSR del Centre en les eleccions que es van celebrar els 1933 i 1937, en sengles escrits d'aquesta gran lògia, datats, respectivament, el 2 d'abril de 1933 i l'1 d'octubre de 1937.

Amb l'inici de la Guerra Civil, Sos Baynat fou enviat per ordre del Govern a València, on va continuar el seu treball en el Museu Nacional de Ciències Naturals, que com a tants altres organismes havia sigut traslladat al novembre de 1936. Al mateix temps Sos va exercir la seua càtedra en els instituts Lluís Vives i Blasco Ibáñez de la capital valenciana. Al gener de 1937 es va incorporar a l'institut Ribalta de Castelló, on va exercir la direcció fins maig de 1938, mentre va actuar com a vocal de la Junta Delegada de Confiscació, Protecció i Salvament del Tresor Artístic de Castelló.

El 1937 va formar part de la delegació que va assistir al XVII Congrés Geològic Internacional, celebrat a Moscou i Leningrad a finals de juliol, representant al Museu Nacional de Ciències Naturals, junt amb Gómez Royo, cap de la delegació, el catedràtic de Mineralogia de la Universitat Central Martín Cardoso i el professor Candel Vila, en representació de la Universitat de Barcelona, considerats per l'organització del Congrés com a convidats d'honor.

Abans de la conquesta de Castelló per part dels franquistes Sos Baynat i la seua família es van traslladar de nou a València i al final de la guerra es van desplaçar a Madrid, en un viatge en tren ple de sobresalts, perquè temien ser detinguts en qualsevol moment. Allí va començar per a Vicent Sos un llarg malson, junt amb la seua esposa Mercedes Paradinas Pérez del Pulgar i els seus dos fills menuts, Mercedes i Alejandro, ja que per a salvar la vida, o almenys evitar un segur empresonament, va haver d'ocultar-se en el seu propi domicili i també, durant unes setmanes, en una casa del diplomàtic franquista José Antonio Sangroniz, gràcies a la

mediació d'un amic. Finalment es van establir en la casa d'una tia de la seua esposa, Josefa Paradinas Vilán; en aquells anys de fam i misèria, es van mantindre fonamentalment gràcies a la seua pensió de viuda d'un militar mort en la campanya de Filipines. En aquesta situació va romandre durant molts anys, fins a 1947, tancat en una habitació, encara que sense deixar de treballar i escriure, alhora que la seua esposa Mercedes Paradinas va ser interrogada diverses vegades en la Direcció General de Seguretat (DGS) sobre el seu parador, segons el testimoni que ens va oferir el seu fill, el doctor Alejandro Sos Paradinas.⁴⁰

Mentrestant la maquinària repressiva franquista, que considerava a Sos Baynat com fugit a Orà al final de la guerra i posteriorment establert a Mèxic, el va privar en primer lloc de la seua carrera docent, ja que en el *Boletín Oficial del Estado* de 14 de novembre de 1939 es va publicar l'ordre de la seua baixa en l'escalafó de catedràtics d'instituts d'ensenyament mitjà.⁴¹ Així mateix va ser encausat pel Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques de Madrid, que li va obrir el sumari 118/1943, passant posteriorment el seu expedient al Jutjat de 1a Instància i Instrucció núm. 18.

La repressió també es va encruelir en Vicente Sos Ferrando, qui fou detingut a Castelló el 1938, després de la caiguda de la ciutat en mans dels insurrectes, i va ser empresonat durant uns quants mesos a pesar dels seus 78 anys. Només seria alliberat després que la seua esposa fera donació de les seues joies, per a pagar l'elevada multa que se'ls va imposar. Sa casa va ser intervinguda i ocupada primerament per tropes italianes i posteriorment per militars de transmissions de l'exèrcit franquista.

Vicente Sos Ferrando va morir el 15 de novembre de 1941, tan sols 14 dies abans que el seu fill menor, José Sos Baynat, qui durant la guerra ja estava malalt de tuberculosi. Mor a Barcelona després de sotmetre's a una intervenció quirúrgica, als 33 anys d'edat.⁴² Això no va impedir que el TERMC els incoara el preceptiu sumari pel delictes de maçoneria, el mateix que a Alejandro Sos Baynat, mort el 1931, com ja hem assenyalat.

A Vicente Sos Ferrando se li va instruir el sumari 101/1944 per part del Jutjat d'Instrucció núm. 2 del TERMC el 7 de gener de 1944, com a resultat de la corresponent interlocutòria del Tribunal Especial datada el 10 de desembre anterior. Després de les corresponents indagacions, el Jutjat Municipal de Castelló va remetre el 5 de juliol següent el certificat de

40. Entrevista personal amb el doctor Alejandro Sos Paradinas, neurocirurgià resident a Tampa (Florida) i realitzada el 9 de novembre del 2009 a València. Li volem agrair l'amabilitat i tota la informació que ens va donar sobre son pare i també sobre la resta de la família en el negre període de la postguerra, durant el qual la seua germana i ell van haver d'aprendre a anomenar "tio" son pare, per a no delatar-lo involuntàriament.

41. *La Vanguardia Española*. Barcelona. Dimecres 15-11-1939, pàg. 4.

42. *Mediterráneo. Diari de FET i de les JONS*, Castelló. 30-11-1941, núm. 317, p. 2. Esquela on s'indica la seua defunció, signada per la seua dona, Joaquina Pascual i per sa mare, Maria Baynat.

defunció, amb el qual quedava acreditada la seua defunció, la qual cosa va portar que en la Interlocutòria de Terminació del sumari es proposara el seu sobreseïment definitiu, resolució acordada pel Tribunal Especial, presidit pel general Cánovas, el 12 de gener de 1946.⁴³

Pel que fa a Alejandro Sos, el vocal ponent del TERMC, Marcelino d'Ulibarri va remetre a la Presidència del Tribunal el seu expedient, que fou instruït pel Jutjat núm. 2 mitjançant el sumari 1024/1944, incoat el 6 d'octubre. El jutge va decretar l'ordre de crida i cerca de l'encartat, que al resultar infructuosa va obligar que el seu processament fóra en rebel·lia, ja que en cap moment es va indicar la seua defunció, i el Tribunal Especial va decretar, el 10 de novembre de 1945, l'arxivament provisional de les actuacions.⁴⁴

El mateix va succeir amb el sumari de José Sos de qui la Secció Especial de la *Delegación Nacional de Servicios Documentales* va remetre el seu expedient al Tribunal Especial el 30 de maig de 1947, on va indicar que no havia presentat la declaració-retractació obligatòria. Per mitjà de providència de data 21 de juny d'aquell mateix any, el Jutjat d'Instrucció núm. 2 li va incoar el sumari 452/1947, que es va demorar en la seua instrucció durant uns quants anys, en principi per declarar-lo en ignorat parador, per la qual cosa, mitjançant una interlocutòria del Tribunal Especial de 12 de gener de 1948 es va decretar l'arxiu provisional de les actuacions. El 1955 en un informe de la DGS dirigit al president del TERMC se li indicava que José Sos havia mort l'any 1945 i altres informes van indicar que fou el 1948; per aquesta confusió en les dates, encara que el jutge instructor va sol·licitar reiteradament el certificat de defunció corresponent, tant als jutjats de Castelló com als de Barcelona, el document no va poder ser remès mai, i finalment en una nova interlocutòria de terminació del sumari, datada l'1 de març de 1957 es tornava a proposar el seu arxiu provisional, decretada pel TERMC el 3 de juliol següent.⁴⁵

Vicent Sos Baynat, des del seu amagatall, estaria informat de tots aquests fets i també que ja molt prompte fou objecte d'indagacions per la seua pertinença a la maçoneria. En efecte, el 17 de febrer de 1939, poc abans de finalitzar la guerra, la secció 4a (antimarxisme) de la *Dirección del Servicio Nacional de Seguridad* del Ministeri de la Governació, amb seu a Valladolid, va remetre un escrit al delegat de l'Estat per a Recuperació de Documents, en el qual indicava que la Comissaria d'Investigació i Vigilància de Castelló de la Plana, en informar sobre Vicent Sos, de qui es coneixia la seua pertinença a la maçoneria, ho feia àmpliament des del punt de vista polític i social, però no en el sentit de la seua activitat maçònica, per la qual cosa es pregava que foren remesos els seus antecedents maçònics, i que

---

43. CDMH, secció especial. TERMC 8358.

44. CDMH, secció especial. TERMC 10856.

45. CDMH, secció especial. TERMC 24229.

es complira aquest requeriment el dia 6 de març següent. El 12 de febrer de 1940 el delegat de l'Estat per a Recuperació de Documents va rebre la mateixa petició per part de la *Comisaría General de Información* de la DGS i el 30 de març de 1942 va ser la Sotssecretaria del Ministeri de l'Exèrcit la que va sol·licitar a Recuperació de Documents els antecedents maçònics de Sos Baynat.⁴⁶

Després de la publicació de l'obligatorietat de la presentació de la declaració-retractació ordenada per la Llei de repressió d'1 de març de 1940, Sos Baynat va ser denunciat per alguns dels seus antics correligionaris, com ara Juan Ruiz Magán, Julio González Castellans o el castellanenc Manuel Calduch Almela en les seues respectives declaracions-retractacions.

No obstant això va caldre esperar al 31 de maig de 1944 perquè el vocal ponent del Tribunal Especial remetera a la Presidència del mateix el seu expedient, que per mitjà de providència de data 3 de juny, signada pel seu president, el general Saliquet, es va derivar al Tribunal d'Instrucció núm. 1 del TERMC, presidit pel jutge Riaño Goiri, als efectes d'incoació del sumari corresponent, que va ser el 737/1944,⁴⁷ segons una Interlocutòria datada el dia 28 del mateix mes, en la qual s'ordenava a la DGS la seua detenció i que es publicara la corresponent requisitòria en el BOE perquè compareguera davant del Jutjat en el termini de 10 dies.

El 14 de juliol, la Direcció Superior de Policia de Madrid va informar el jutge instructor que havien resultat infructuoses fins aquella data les gestions practicades per a la crida i cerca de Sos Baynat, ja que es desconeixia el seu parador i 8 dies després fou la *Comisaría General Político Social* de la DGS qui remetia al mateix jutge els antecedents del fitxer maçònic secret que sobre l'encartat posseïa aquest organisme, junt amb l'informe remés al novembre de 1940 per la Comissaria de Castelló, en el qual es deia que Sos, durant la seua estada en aquesta ciutat el 1937 i 1938, "... fue destacado elemento del socialismo local, censor de la prensa roja y apologista exaltado de la vida actual de la Rusia Soviética, tomando parte en la organización de la logia establecida en la Iglesia de San Nicolás, sita en calle Alloza."

Amb aquestes dades l'11 d'octubre de 1944 es va dictar l'ordre de processament de Vicent Sos, qui va ser declarat en rebel·lia i també es va decretar, en el cas de la seua captura, la presó provisional, al mateix temps que s'elevava com proposta de pena la de reclusió menor i les accessòries corresponents. La Fiscalia del Tribunal Especial es va mostrar conforme amb la interlocutòria dictada i amb la conclusió del sumari i la proposta de pena.

---

46. Documentació conservada al seu expedient maçònic personal. CDMH, secció especial. Lligall 353 B, expedient 21.

47. CDMH, secció especial. TERMC 10149.

El 2 de novembre de 1944 el TERMC, per mitjà de providència signada pel seu nou president, el general Cánovas Lacruz, decretava l'arxiu provisional de les actuacions... "*en tanto el encartado se presente o sea habido.*"

El Tribunal Especial amb aquesta decisió es ratificava en la idea general de què Sos Baynat es trobava en l'exili, sense sospitar, a pesar de totes les seues pesquisicions que estava amagat en el mateix Madrid i així va romandre fins que el 1947, segons el testimoni ja mencionat del seu fill, el doctor Alejandro Sos i tal vegada pensant que el zel dels represors franquistes ja anava minvant, tant pel temps transcorregut, com per la situació internacional, va abandonar el seu tancament, encara que romanent en situació de clandestinitat. Per a millorar la situació econòmica de la família després de tots aquells llargs anys, Vicent Sos va aconseguir trobar treball com a professor en el mateix col·legi a què assistien els seus fills, el col·legi Athenea de Madrid, dirigit per Mercedes Ontañón, encara que canviant la seua identitat i passant a ser conegut com el senyor Paradinas, que era el cognom de la seua dona.⁴⁸

A finals de 1949, Sos Baynat va entrar en contacte amb un conegut empresari gallec, José Fernández López, que entre altres negocis, era l'arrendatari de la major empresa extremeña d'aquells anys, l'Escorxador Industrial de Mèrida, personatge que estava molt interessat en la prospecció dels recursos minerals d'Extremadura, amb la intenció d'implantar una indústria ceràmica, per a la qual cosa necessitaria disposar de jaciments de caolí; per a això finalment va contractar a qui era un dels millors geòlegs d'Espanya, a pesar de la seua situació de clandestinitat i exili interior.⁴⁹

El 22 de desembre d'aquell any, la família Sos es va traslladar a Extremadura, durant una sèrie d'anys en què Sos Baynat va realitzar un fructífer treball d'investigació geològica, amb la creació d'un laboratori d'investigació minera i una sèrie de rellevants estudis sobre la zona. Fruit d'aquest treball fou una importantíssima col·lecció de material geològic i miner, que es va conservar en els soterranis de la residència de Fernández López, que en l'actualitat és la del president de la Junta d'Extremadura, en l'avinguda que ostenta el nom de l'empresari a Mèrida i que seria el ger-

---

48. El senyor Alejandro Sos Paradinas ens va relatar que en aquells moments va acompanyar son pare a arreglar-se un vestit per a poder donar les classes; ell li va comentar que el sastre era un dels seus antics germans de lògia. El doctor Sos Paradinas va sospitar que fou un dels què es van veure forçats a denunciar son pare, tal vegada Julio González Castellanos, i que per això no va voler cobrar-li pel seu treball.

49. Durant la guerra Fernández López es va convertir en el principal subministrador de carn a la intendència militar de l'exèrcit de Franco i de les poblacions que anaven sent conquistades; per això va aconseguir una enorme influència dins del règim franquista, que no obstant això va utilitzar, en no poques ocasions, per a ajudar molts represaliats, com el propi Sos Baynat. Sobre aquest personatge, vegeu: CARMONA BADÍA, X. (2006): (coord.): *Empresarios de Galicia*, Fundación Caixa Galicia, A Coruña.

men de l'actual Museu de Geologia d'Extremadura, després de la donació de tots els fons a l'Ajuntament de Mèrida el 1981.

Però l'aparell repressiu franquista no s'oblidava de Sos Baynat. El 4 de juliol de 1957, la *Secretaría Técnica de la División de Investigación Social* de la DGS enviava un escrit dirigit al cap del Servei d'Executòries del TERMC sobre si havia variat la situació legal de Vicent Sos Baynat, amb l'arxivament de les actuacions, com el mateix Tribunal havia comunicat a la Direcció General el 1953, i si era el cas, es facilitara la filiació i domicili de l'encartat. La contestació va ser que fins a aqueixa data no havien variat de cap manera les circumstàncies. No obstant això poc després, un jutge dels radicats a Mèrida, va descobrir la verdadera identitat de Vicent Sos Baynat, per la qual cosa de nou es van posar en marxa les actuacions contra ell per part del TERMC, i es va reobrir el sumari; per això va haver de comparèixer l'encartat davant del jutge instructor al maig de 1958, després de ser detingut per la guàrdia civil.

A pesar que es va ordenar la seua llibertat condicional, finalment el Tribunal Especial va dictar la seua sentència contra Sos Baynat, l'1 de juny de 1959; el Tribunal estava format pel seu president, el general Cánovas i hi figuraven com a vocals González Oliveros, López Ortiz i Rodríguez Rodríguez. En els resultants de la sentència, apareixien com fets provats el seu ingrés i càrrecs en la maçoneria, així com el que no constara la seua baixa i que no haguera presentat la declaració-retractació ordenada per la Llei. En el juí, el Ministeri Públic va elevar a definitives les conclusions provisionals i va sol·licitar la pena de 12 anys i 1 dia de reclusió menor i les accessòries legals, així com el convenient quant a les responsabilitats civils.

A continuació, en els considerants de la sentència apareix que els fets provats eren constitutius d'un delictes de maçoneria, segons els articles 1r, 4t i 9è de la Llei d'1 de març de 1940, per quant Sos havia ingressat en la "secta", va pertànyer a diverses lògies, no constava la seua baixa i no havia presentat la declaració retractació; es considerava responsable d'aquests delictes en concepte d'autor i en grau de consumació.

En el 5t considerant també s'arreplegava, d'una banda la circumstància agreujant assenyalada en l'article 5t de la Llei, d'haver exercit càrrecs en la secta, que va poder ser compensada per una circumstància favorable, com era la d'haver presentat l'abjuració canònica dels seus errors davant de l'Església Catòlica el 20 d'abril de 1959. Per tot això la resolució del Tribunal fou la seua condemna a 12 anys i 1 dia de reclusió menor i les accessòries d'inhabilitació absoluta i perpètua per a desenvolupar qualsevol càrrec de l'Estat, corporacions públiques u oficials, entitats subvencionades, empreses concessionàries, gerències i consells d'administració d'empreses privades, així com càrrecs de confiança, comandament o direcció de les mateixes, quedant així separat definitivament dels al·ludits càrrecs, i accessòries legals.

En compliment dels terminis fixats per l'article 57.1 c de la Llei 16/1985 de Patrimoni Històric Espanyol, el CDMH no ens ha facilitat la resta de la documentació existent en el sumari de Vicent Sos Baynat, ja que encara no s'ha complert el termini de 50 anys a partir de la data d'aquests documents, ni els 25 anys de la data del seu traspàs, per la qual cosa només podem avançar, per ara, que el Tribunal va decretar la presó atenuada en el seu domicili per al compliment de la pena imposada a Vicent Sos Baynat, que seria commutada posteriorment per part del Consell de Ministres.

El que sí que coneixem és que fins a 1965 Vicent Sos va romandre en situació vigilada, i va haver de fer les seues presentacions periòdiques davant l'autoritat, precisament el mateix any en què li fou concedit el Premi Nacional atorgat per la *Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales de Madrid* pel seu treball *Geología y mineralogía de la Sierra de San Cristobal de Logrosán de Cáceres*. L'any següent, va poder reingressar en el cos de catedràtics de batxillerat, encara que el Ministeri d'Educació li va posar com condició que es jubilara immediatament, sense la seua corresponent pensió. Sos, que es va negar a signar aquesta rehabilitació, va recórrer i finalment el 1967 el Tribunal Suprem va dictar a favor seu i se li va permetre exercir la docència durant tres anys més per a obtenir la jubilació; va prestar els seus servis en l'Institut de Ciudad Rodrigo.

Només després de la mort de Franco i el retorn a la democràcia, la societat espanyola va reconèixer els seus innumerables mèrits, amb nombroses distincions entre les que podem destacar el ser soci d'honor de la *Sociedad Española de Historia Natural*, de la *Sociedad Española de Geología*, de la Institució Catalana d'Història Natural i la presidència de la *Sociedad Española de Mineralogía*. El 1983 va ser nomenat acadèmic de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i va ostentar la vicepresidència del I Congrés Espanyol de Geologia. L'any següent Castelló donà el seu nom a un Institut de Batxillerat i se li va concedir la Medalla de Plata de l'Ateneu i el 1985 la Medalla de Plata de la Ciutat de Castelló, que el nomena el 1989 Fill Predilecte, mentre que el 1990 és nomenat Valencià de l'Any. El 1991, amb la inauguració del Museu de Geologia d'Extremadura, li va atorgar el títol de Fill Adoptiu de Mèrida i se li va concedir la Medalla d'Extremadura. El 1992 fou el primer doctor honoris causa de la Universitat Jaume I de Castelló, uns mesos abans de la seua mort.

Vicent Sos Baynat, paradigma de l'exili interior, va ser sempre un home fidel a les idees del progrés i de la democràcia, i per això va pagar un alt preu durant la postguerra, quan, com hem vist, fou un dels molts "talpons" que van haver d'amagar-se o viure en la clandestinitat per a escapar a la vesània de la repressió franquista, que en una data tan tardana com 1959 el va condemnar finalment aprofitant una Llei que era una autèntica aberració jurídica. Al contrari que el seu amic Royo Gómez, mort en l'exili, Marco Miranda, mort en el seu amagatall, o que tantes i tantes víctimes de

la repressió, que van pagar amb la vida o amb la presó la seua defensa de les llibertats i del règim legalment instituït a Espanya, Vicent Sos va viure el temps suficient per a poder gaudir d'una Espanya democràtica en la qual la maçoneria, institució a què va pertànyer durant tants anys i a la qual sempre va guardar un profund amor i respecte, segons el testimoni del seu fill, va tornar a ser legalitzada.

Bibliografia

- CARMONA BADIA, X. (2006) (coord.): *Empresarios de Galicia*, A Coruña, Fundación Caixa Galicia.
- CASADO, J. (2010) (eds.): *La represión franquista en Levante. Fuentes para su estudio*, Eneida, Madrid, pp. 43-80.
- CRUZ OROZCO, J.I. (2004): *Maestros y colegios en el exilio de 1939*, Institució Alfons el Magnànim, València.
- (2003): “Los maestros españoles de los «Niños de Morelia». Nuevas aportaciones” dins *Revista de Indias*, vol. LXIII, nº 228, pp. 519-540.
- FERRER BENIMELI, J.A. (1982): *El contubernio judeo-masónico-comunista*, Ediciones Istmo, Madrid.
- (2001): *La masonería*, Alianza Editorial, Madrid, pp. 126-128.
- (1977): “Franco y sus diablos: los masones”, *Historia 16*, año II, nº 15, pp. 40.
- GÓMEZ MOLLEDA, M.D. (1986): *La masonería en la crisis española del siglo XX*, Taurus, Madrid.
- GONZÁLEZ QUINTANA, A. (1994): “Fuentes para el estudio de la represión franquista en el Archivo Histórico Nacional, sección “Guerra Civil”. *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie V, revista d’ H^a Contemporánea, t.7, pp. 479-508.
- MARCO MIRANDA, V. (2005): *In illo tempore. Memorias*, Consell Valencià de Cultura, València, pàg. 444.
- (1975): *Las conspiraciones contra la Dictadura (1923-1930). Relato de un testigo*, Tebas, Madrid.
- (2007): *Cuatro Gatos. (Memorias 1939-1942)* -Edició a cura de Félix Marco Orts i Vicent Franch Ferrer, Institució Alfons el Magnànim, València.
- MARTÍN, L. P. (2007): *Los arquitectos de la República. Los masones y la política en España. 1900-1936*, Marcial Pons, Ediciones de Historia, Madrid.
- PAGÉS I BLANC, P. (2010): *Les lleis repressives del franquisme. (1936-1975)*. Ed. Tres i Quatre, València.

- PAZ SÁNCHEZ, M. (2004): *Militares masones de España. Diccionario biográfico del siglo XX*, Centro Francisco Tomás y Valiente UNED Alzira-València i Fundación Instituto de Historia Social, València, pp. 153.
- PORTILLA, G. (2009): *La consagración del derecho penal de autor durante el franquismo. El Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo*. Editorial Comares, Granada.
- SALMÓN MOVIOLA, O. (2001): “La geopolítica de la masonería en Madrid, 1910-1936” dins *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica* [FERRER BENIMELI, J. A., Coord.], Departamento de Cultura y Turismo del Gobierno de Aragón, Zaragoza, v. I, pp. 509-510.
- SAMPEDRO RAMO, V. (2009): “La represión franquista contra los masones: la Ley de 1 de Marzo de 1940 sobre Represión de la Masonería y el Comunismo” en DD.AA.: *Pensamientos jurídicos y palabras dedicados a Rafael Ballarín Hernández*, Universitat de València, València, pp. 823-834.
- “Fuentes para el estudio...” *op.cit.*
- “El Tribunal Especial de Represió...” *op.cit.*, pp. 298 i ss.
- (1997): *La maçoneria valenciana i les lògies accidentals durant la guerra civil*, Consell Valencià de Cultura, València.
- (2009): “El Tribunal Especial de Represió de la Maçoneria i el Comunisme contra Vicent Marco Miranda: un exemple de la repressió antimaçònica al País Valencià”, dins *La repressió franquista al País Valencià. Primera Trobada d'Investigadors de la Comissió de la Veritat* [PAGÉS I BLANCH, PELAI (ed.)], Tres i Quatre, València, pp. 259-306.
- “Fuentes para el estudio de la represión franquista del comunismo y la masonería”, dins RODRÍGUEZ, P., TORRES FABRA, R.C., SICULINA, M.I.
- SÁNCHEZ FERRÉ, P. (2004): “La revista Latomia y la logia La Unión de Madrid” dins *La masonería en Madrid y en España del siglo XVIII al XXI* [FERRER BENIMELI, J. A., Coord.], Departamento de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno de Aragón, Zaragoza, v. I, pp. 116-117.
- TORRES FABRA, R. C. (2004): “La repressió franquista al País Valencià. Aproximació a una realitat multiforme”, en PAGÉS I BLANC, PELAI (dir.): *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*, Universitat de València, València, pp. 103 -126.
- USÓ I ARNAL, J.C. (1988): “Maçoneria castellanenca contemporània. Breu síntesi històrica”. *Anuario del Ateneo de Castellón*, 1987-1988, nº 1, pp. 49-65.
- (1988): “La francmasonería y la guerra civil española”, *Anuario del Ateneo de Castellón*, nº 1, p. 15.